శ్రీ

సతీసద్ధర్మాః

గ్రంథకర్త.

కొడాలి సత్యనారాయణరావు.

పబ్లిషర

పెదమల్లు బంగారయ్య

బుక్కు-సెల్లరు రాజమండ్రి.

స్కేప్ అండు కో లో., కె. సుబ్బారాయసోదరులచే

ముద్రింపఁబడియె.

[వెల రు 0—12—0

— ఉపోద్ఘాతము —

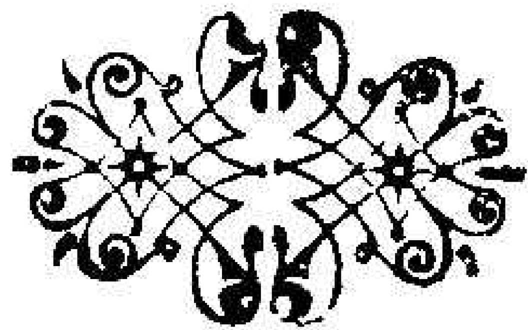
మానవదృష్టిని ప్రస్తుతము నాటకములుగాక సినీమాలాకర్షించినవి. చిత్రవిచిత్రగాథలనిర్మించి ప్రజాబాహుళ్యమునకు సంతోషమొదఁగూర్చుటలో సీసినీమాలవారు ప్రసిద్ధిఁగాంచిరి. నేనీనడుమ నేలాపురిలోఁ బ్రదర్శింపఁబడిన "సతీసర్దార్బా" కథను జూచినప్పటినుండియు నియ్యదిరంగస్థలంబునఁ బ్రదర్శింప యోగ్యమై నీతిదాయకముగనున్నటులఁదోచి యాయితివృత్తమునుగైకొని దృశ్యప్రబంధముగ రచించితి. ఈనాటక మాంధ్రలోకమున కెంతవఱకుపయోగపడునో నిర్ణయించుభారము పాఠకమహాశయులపైనున్నదని విన్నవించుకొనుచు నింతటితో విరమించెద.

ఇట్లు విధేయుఁడు,

కొడాలి సత్యనారాయణరావు.

— గ్రంథకర్త —

మకాం కొవ్వూరు
ది 27-8-26

IV

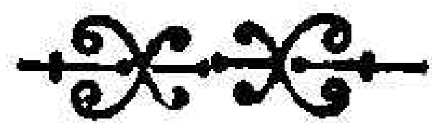
— కృతి సమర్పణ —

ఓ పరమేశ్వరీ!

మామనీకు సాయ ♦ మేమి చేయఁగ లేద
టంచు నేల వాఁగ్రి ♦ హించెదమ్మ.
చిత్రశాంతికొఱకుఁ ♦ జేసెదనీకృతి.
నర్పణంబు నీకు ♦ నందుకొమ్మ!

ఈ నాటకమునందు వచ్చుపాత్రలు.

పురుషులు.

1 మానసింహుఁడు.
2 విశ్వనాథశాస్త్రి.
3 విక్రమసింహుఁడు.
4 రహిమత్ఖాను.
5 వజీరల్లీఖాను.
6 కేకిమహారాజు.
7 భటుఁడు.
8 రాజసింహుఁడు.
9 భగవాన్‌దాను.
10 వీరసింహుఁడు.
11 రణజిత్‌సింహుఁడు.

స్త్రీలు.

1 తార.
2 రూపావతి.
3 సర్దర్బా.
4 చంద్రావతి.

VI

—శ్రీరామచంద్ర—

సతీసర్దర్బా.

—నాంది—

చ॥ పితరులు ఖైదులోఁబడి త ♦ పించుచునుండఁగ, నన్నదుష్టుఁడై
యాతివనుసోదరిన్ తురక ♦ కర్పణఁ జేయఁదలంచ భక్తభా
వితచరణంబుఁ శ్రీహరిల ♦ భించెను రక్షకవీరసింహుఁడై
సతికినతండె మీకును ను ♦ సంగుత నిత్యమభీష్టసిద్ధులన్॥

శా॥ పాతివ్రత్యమహాత్మ్య భాస్కరకర ♦ ప్రారబ్ధమోహుల్ యశ
శ్రీతస్విప్రియగేహరాజములు; రా ♦ శీభూతశోభాస్పద
వ్రాతల్ శీలసుగంధబంధురలుఁ గా ♦ రా భారతీపద్మినుల్
మాతల్లుల్ సకలార్యదేశజన స ♦ న్మానార్హలై పార్వతీ
ప్రీతిప్రాభవలై నిరంతరము ధా ♦ త్రిన్ బెంచుతన్ సౌఖ్యముల్॥

VIII

శ్రీరామచంద్ర.

సతీసద్ధర్మ.

— ప్రథమాంకము —

ప్రవేశము:—విశ్వనాథుడును, మానసింహుడును.—

మాన—(గ్లాసునిండుగ సారాయమును పోసికొని త్రాగును)

విశ్వ—అదీపట్టు.—పట్టంటే అట్లావుండాలి.-

మాన—మఱలఁ ద్రాగనా?

విశ్వ—ఊ.

మాన—(మఱలఁ ద్రాగును. ఇప్పుడు బాగున్నదోయి:-

విశ్వ—నేను చెప్పలేదూ? దానిలోనున్న మహత్త్వ దేనియందును లేదు. ముఖ్యముగా దీనిని రాజులు నేర్చుకొని తీఱవలయును?

మాన—ఎందుచేత?

విశ్వ—రాజులెప్పుడును యుద్ధమునకు సంసిద్ధులైయుండవలయును. దానికుత్సాహ మధికముగానుండవలెను. అందుచేతనే ప్రతి రాజును మధుసేవాతత్పరుఁడై యుండవలెను:-

మాన—అందున కేమైన నితరలక్షణములుండవలయునా?

విశ్వ—కావలసినన్నియున్నవి. రణశాస్త్రము నభ్యసింపవలయును. దాని నభ్యసించుటకుముందుఁ గొక్కోకమును నేర్వవలయును.-

మాన—రణమునకును కామశాస్త్రమునకును గల సంబంధ బాంధవ్యములెట్టివి?

విశ్వ—అటులడుగుము చెప్పెదను. రణమునకు నృత్తగీతవాద్యము లవసరమగుటచేత:-

మాన—మనము వీటిని నేర్చుకొనుటకొకరిని నియమించవలెను గదా?-

విశ్వ—తారమనకు నేర్పదా?

మాన—అది యిచటకువచ్చునా?

విశ్వ—మనమే అచ్చటకుఁబోవచ్చును.

మాన—నాయనగారికి తెలిసినఁ బ్రమాదమువచ్చును?

విశ్వ—నిన్నతిరహస్యముగఁ దీసికొనిపోవువాఁడను నేను. మఱలనింటికడ జాగ్రత్తగ దిగఁబెట్టువాఁడను నేను. నీకేలభయము:—అట్టిభయమును పారదోలుటకే దీనిని పెద్దలుకనిపెట్టిరి.-

మాన—అటులైన మధుసేవ విదలఁగూడదన్నమాట ?-

విశ్వ—దానిని నిముసమేనియు విడువకుండ సేవింపవలయును. ఈసేవ కేసేవయునందదు. సారాయము గడుపులోనున్నంతవఱకొక్కపెట్టున నూరుమందికి సమాధానముఁ జెప్పవచ్చును-

మాన—నీవు నేఁటినుండియు నాకుఁ గురుఁడవైతివి. ఇఁక నిన్ను విడువఁగూడదు.

విశ్వ—నీవు నన్ను విడచినను నేను నిన్ను విడతునా? మనకొక్క నిముసమేని యెడఁబాటుకలుగకుండునటుల దైవమునుఁ బ్రార్థింపవలయును:-

మాన — గురువునకు శిష్యుఁడు సేవఁజేయుచుండవలయును గదా? అట్లయిన నా చేతిమీఁదుగ మీకు సారాయమును సమర్పించుకొందును.

విశ్వ — ఊఁ! నేను వద్దందునా?

మాన — (గ్లాసులోఁ బోసియిచ్చును)

విశ్వ — (త్రాగి) నాకీయుదర మెట్లువచ్చినదో నీకుఁదెలియునా? దీనిమూలముననే. మఱినీవుఁగూడఁ బుచ్చుకొనుము. త్వరగఁ దారయింటికిఁబోవుదము?

మాన — (గ్లాసులోఁబోసికొని త్రాగును) పోవుదమా?

విశ్వ — అభ్యంతరమా! నడువుము?

మాన — (లేవఁ బోయితూలుచు) మిత్రమా! శరీరము తూలుచున్న దేమి?

విశ్వ — నూతనమగుటచేతనే కాని మఱొకటి కాదు. అది క్రమక్రమముగా తగ్గిపోఁగలదు. కాని గోచి యూడుచున్నది. సరిగా సర్దుకొని నడువుము?

మాన — (సర్దుకొనినడచుచు) మిత్రమా! ఈప్రదేశమంతయు గిర్రునఁ దిరుగుచున్నదిసుమా?

విశ్వ — అట్లుండినఁగాని మనము తొందరగా తారయింటికిఁబోఁజాలము. మనకీసారాయము మాకాళవిమానమంత సహాయము చేయఁగలదు.

మాన — తార మనలఁజక్కఁగాఁ బలుకరించునా?

విశ్వ — నీ కెందులకు? నిన్ను దానితొడమీఁదఁ గూర్చుండఁబెట్టినచాలునా?

మాన — ఆహా! తారతో నాకు సుఖమున్నదన్నమాటయే.

విశ్వ — పూర్తిగా:-

మాన—అట్లయినచో నాశరీరమంతయు దానికర్పణచేయు చుంటిని.

విశ్వ—నాకేమిమిగిల్చితివి?

మాన—సారాయమును గ్లాసులును:-

విశ్వ—అంతియేనా? నిన్నక్కడ దిగవిడచి నేనిచటకు రావల యునా?

మాన—వలదు. నాతోడిపాటు నీవుగూడ నానందమనుభవిం పవచ్చును.

విశ్వ—నన్నక్కడుంచుకొననిచో నీకుం బ్రయోజనమేమియును లేదు. దానినాడించవలయును. దానిచేం బాడించవలయును. మనప్రక్కనుగూర్చుండంబెట్టుకొని లాగించవలయును. మనము దానితో స్వేచ్ఛగాం బ్రవర్తింపవలయును. నీవు నూతనుండవు. నేనో యీకొంపలన్నియు ననేకపర్యాయములు తిరుగ బోర్ల వేసితిని. అట్టిచో నేనుండవలదా?

మాన—ఓ! అన్నట్లుమరచితిని. పంచశరుండు తనబాణముల వాడిమిజూచుకొని మాటిమాటికిం బ్రతివారిమీందికిని దూయుచుండునంట. శివుండుగూడ వానిరూపమును హరించంగలిగెనే గాని వాడియాయుధముల నేమియుం జేయంజాలకపోయెనంట. గెలిచినవట్టివానినే గెలువవలయును. ఆకూరుండాయింతియింటనుండియేతెరును. నీవు చెప్పిన టుల రణశాస్త్రమునకును కామశాస్త్రమునకును శేరువసంబంధముం డనేయున్నది.

విశ్వ—మిత్రమా! ఇవన్నియు నేనెఱింగియుండియే నిన్నిప్పటి నుండియు నీలాటివిద్యలయందు మిన్నగనొనర్చితినేని తేనక్కడకురాం గలవని యీయుద్యోగమునం బ్రవేశించితిని. తెలిసినదా?

మాన— తెలిసినది. మనమింకఁబోవుదమా? పోవుటకుముందే మఱిరెండుగ్లాసుల సారాయమును బుచ్చుకొనుటమంచిదేమో?

విశ్వ—అచటనీకుఁ గావలసినంతయిప్పించెదను. రమ్ము?

మాన—వినను చెరియొకగ్లాసుబుచ్చుకొని పోవుదము. (అనిత నుత్రాగి మఱల గ్లాసునింపి స్నేహితునకిచ్చును)

విశ్వ—(త్రాగి) ఇఁకనశువుము. ఒడలు తిరుగుచున్నయెడనా బుజముపైఁ జేయివేయుము?

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయరంగము.

(తారమందిరము)

తార—విశ్వనాధశాస్త్రిగారూ! నాకేరి?

విశ్వ—వసారాలోనున్న కుర్చీపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టివచ్చితిని.

తార—రాకుమారుఁ డింటికి వచ్చుటయును, వసారాలోఁ గూర్చుండుటయునా? చాలుఁజాలు. తీసికొనిరండు?

విశ్వ—అదిగాదు, ముందుగ నీకుఁ దెలియఁబరచినచో ముస్తాబగుదువని యాటులఁ జేసితిని.

తార—మాకులపువారికిది ముస్తాబయి సిద్ధముగ . నుండుసమయమే.

విశ్వ—రాకుమారునికొఱకుఁ బ్రత్యేకముగా సింగారించుకొనవలసిన దేమైన నున్నదేమోయని.

తార—అటులైనచో నాలస్యమేమియు లేదు. మఱిరెండుసొగములను తగిలించెదను . మొగమునకు మఱికొంత రంగుపూసెదను.

పెదవులకు నెఱ్ఱనిరంగద్దెదను. ఈకోకను మార్చి వట్టు లంగాకట్టిదాని పై బనారసుఖండువాథరించెదను. వీటికొఱకె రువునకుఁ బోవలయునా? నాకు లేని వేమున్నవి?

విశ్వా—రాకుమారునిఁ జెట్టవట్టు వీలుకలుగఁజేయుచుంటిని. లేనివేమైననున్న నిప్పుడు పూర్తి చేసికొనవచ్చును. కాని రాకుమారుని కొఱకింత సారాయము సిద్ధపరచవలయునే?

తార—శాస్త్రిగారూ! వేశ్యల విషయము మీరెఱుంగరా?

గీ. ఏరకపువారు వచ్చిన ♦ యేనివారి
ప్రియమయిన కోర్కెలను దీర్ప ♦ వేశ్యకులము
సిద్ధముగనుండు వారికి ♦ బద్ధులగుచుఁ
గడుపుఁగాఁ జూతు రాత్రుటి ♦ కాలనుమెలా.

మాఁగదిలోనున్న యలమాఱుఁ దిలకింపుఁడు. అందుస్వదేశసారాయములు గలవు. వాటి నుపయోగపరచి చాలకున్న మఱలఁ దెప్పించెదను. (అని చూపించివచ్చును.)

విశ్వా—వారిని తీసికొనివచ్చి నీకొప్పగించు వంతుఁ చెల్లించుకొంటిని. వారిని మెప్పింపఁజేసి మనయుభయులకు రాఁదగిన బహుమానము గడింపవలసిన నీవంతును జెల్లించుకొనవలయును.

తార—నాకేనా? తాము బోధంచుచుండిరి?

విశ్వా—నీవన్న విషయములందును బండితురాలవే. నేనెఱుంగుదు. ఐనను. రాకొమరుని విషయమగుట చేతనుఁ బెద్దవాఁడనగుటచేతను నింతగాఁ జెప్పితిని. నేనింక వారిని తీసికొనివచ్చెదను. నీవు సిద్ధముగా నుండుము.

తార—ఓ! అభ్యంతరమేమున్నది?

విశ్వా—(వెళ్ళును)

తార—నాకోరిక నెరవేరినది. ఓ దారిద్ర్యదేవతా!

గీ. చెప్పితి ననేక విధముల ♦ శీఘ్రగతిని
తొలఁగిపొమ్మని, యైనను ♦ తొలఁగకుంటి
వడుగొని యార్భటుల నెల్ల ♦ నడప రాకు
మారుఁడే తెంచెడిని యేల ♦ మకురుతనము!

మఱియు—

గీ. ఈవఱకె యిచ్చుటను మధు ♦ సేవకులొక
యాటనాడించి నీదు యా ♦ ర్భాటములను
నగము హరియించినార లా ♦ నగముగూడ
నేలఁబోఁగొట్టుకొనెదింక ♦ నేనిఁబొమ్ము.

అంతియేగాక!

గీ. ఎప్పుడును బుట్టినింట నీ ♦ వేనిలువఁగ
నప్పుడు యొక మారిటువచ్చి ♦ యెగిరిపోవు
నీదు చెల్లి కొన్నాళ్ళైని ♦ నిలువవలదె
యెప్పుడును మెట్టినింట నే ♦ యీల్గవలెనే?

నేనింక నలంకరించుకొని సిద్ధముగ వచ్చెదఁగాక. (అని లోనికిఁ బోవును)

(అంత విశ్వనాథశాస్త్రి మానసింహునితోఁ బ్రవేశము)

విశ్వ—మిత్రమా! నీవీసోఫాపైఁ గూర్చుండుము.

మాన—మఱినీవో?

విశ్వ—నేనును గూర్చుండెదను.

మాన—తార యేదీ?

విశ్వ—లోనికిఁ బోయియుండును. మనకుఁ గావలసిన వాటిని సిద్ధపరచవలయునుగదా?

మాన—ఓహో! అట్లనా! మనకు నేఁడు చక్కని జలసా జరుగు నన్నమాటయే.

విశ్వ—మాకంతటి నాదరము వచ్చుటయును మనకుఁ జలసాజరు గక పోవుటయునా?

తార—(సారాసీసాయును గ్లాసును బుచ్చుకొని ప్రవేశము)

విశ్వ—ఇదియే తార. నీపైవలపుఁగొని నీరాకకొఱకెదురు చూచున్న దీతారయే. నేను పాండిత్యము నుపయోగపరచుచు వర్ణించిన దీతారనే. నీవు చూడవలయునని వాంఛించిన దీతారయే. ఈయూరిలోని వేశ్యలనందఱ నందమునందును, సరసత్వమునందును, పాండిత్యమునందును, నాటపాటలయందును దిగదుడిచి పారవైచిన దీతారయే. ప్రీతి దుకారమునందును జనవశీకరణము కొఱకలంకరించిన చిత్తరువు యీతారదే. తెలిసినదా?

తార—తెలిసినది.

విశ్వ—తారా! ఏదీ! రాకుమారుని ముందు నీచాతుర్యము నంతయుఁ జూపుము?

తార—మీరు సరసాగ్రేసరులు. సాహిత్యచక్రవర్తులు. సురూపవంతులు. మీయంతటి వారిముందు నేను జూపఁదగిన చాతుర్యమేముండును?

విశ్వ—ముందుగా మానసింహునకు (కనుసన్నఁజేసి) ఊ! కానిమ్ము?

తార—(గ్లాసునిండ సారాయమునుబోసి మానసింహుని తొడపైనిఁ గూర్చుండి త్రాగించును. మానసింహుఁడు త్రాగినయనంతరమున నొకముద్దుఁ బెట్టుకొని యావలకుఁ బోవుచున్నది)

మాన—ఒక్కముద్దు మాత్రమే పెట్టుకొని పారిపోవుచున్నావేమి? నీకుఁ గావలసినన్ని ముద్దులఁ బెట్టుకొనుము?

తార—ప్రస్తుత మొక్కటి చాలును. మనకుఁ గావలసినన్ని ముద్దులఁ బెట్టుకొనుటకుఁ గాలములేదా?

మాన—అట్లయినచో ప్రకారముగాను ముందు బహుమానముగాఁ గైకొనుము?

తార—బహుమానముల కేమి లెండు. మీకరుణయున్న నదియే పదివేలు.

మాన—శాస్త్రిగారికిఁ గూడ సారాయమునిమ్మా?

తార—శాస్త్రిగారు సారాయమును పుచ్చుకొనరేమోనని యూరకుంటిని-క్షమించుఁడు.

విశ్వ—కొంపనిలువుపఁగూల్చితివేముండా! అందుకోసం మానివేసినానా యేమి? బట్టబయలుగా నడివీధిలోఁ ద్రాగరుగాని యిటువంటి ప్రదేశములలో మాకేమియు నభ్యంతరము లేదు. చూచుకొమ్ము పొట్టను దీనియందు పీపాడుసారాయమున్నది.

తార—(నవ్వుచు) మఱియొకపీపానింపుకొనుఁడు. మహారాజుల యాశ్రియమున్నప్పుడు మీ కేమిలోటు- (అనిగ్లాసులోఁ బోసి యిచ్చుచున్నది.)

విశ్వ—నీవుకూడా పుచ్చుకొనుము, లేనిచో నాకు తృప్తిలేదు.

తార—నేనుకూడ నిప్పుడే పుచ్చుకొనినచోఁ గష్టముగదా? మీతోడిపాటుగ నేనుగూడనున్న మీకు సమయానుకూలముగ నానందములఁగలుగఁజేయుచు మిమ్ముసుఖపెట్టువారెవ్వరు?

విశ్వ—నిజమే; నీవుచెప్పినదిగూడ నాలోచింపఁదగినవిషయమే. కాని యేదీ! నీయభినయశాస్త్రమును నేను మానసింహునకుఁ జూపవలయును.

తార—వారియనుగ్రహముండవలయునుగాని దానికేమిఁకొఱత.

మాన—విశ్వనాథ్! నాకును ఆకోర్కె చాలాకాలమునుండి యున్నది.

తార—మీరు నానాట్యమును వీక్షించి యానందభరితులు గావలయునన్న తనివిదీఱ నీసారాయమును గ్రోలవలయును.

మాన—అట్లయినఁగానిమ్ము. నీయాజ్ఞనుమీరువారెవ్వరు ?

తార—(గ్లాసులనిండపోసి తనివిదీఱఁ దాగించఁగా వారిరువురును త్రాగుదురు) నేనింకనభినయించెద.

మాన—ప్రారంభించుము?

కీర్తన ! భైరవిరాగం.

తార— రారా నాసామియాయా! రాకొఁగిలివేగ

మారునిపోగరువరి । మూర్చెదత్రుటిలోన ॥ రారా॥

(అభియభినయించుచుండ)

మాన—ఆగుమాగుము. ఏడీయాగర్వపోతు! వానితుత్రుళ్లడంచెదను,

విశ్వ—అడఁచి తీర్చవలసినదే?

తార— రారానాసామియాయా । రాకొఁగిలివేగ

మారునిపోగరువరి । మూర్చెదత్రుటిలోన ॥రారా॥

(అని మరియొక విధాభినయము)

మాన—నీకేమియు భయములేదు. మానసింహుఁడనఁగా రాజపుత్రులసుమీ? పిఱికిపందగాడు. తరువాత గానిమ్ము?

కూరుమశరముల । గుచ్చెనీలినువున!

విశ్వ—మానసింహా, కత్తిదీసుకో! ప్రతివారిమీఁదను దండెత్తుతాడఁట. ఈదెబ్బతో వాఁడు నాశనముగావలయును. నాకీవెధవపొట్టయొకటి అడ్డమువచ్చినదిగాని లేనిచో నీవఱకే వీడిగర్వము నూడ్చిపారవేతును.

తార— దారుణబాధలకు । తాళఁగఁ జాలను ॥రారా॥

విక్రమ—(చివాలునఁ బ్రవేశించి) మానసింహా! ఇదియేనా వరుస?

గీ. కేకిమహారాజపుత్రుఁడు ♦ కీర్తిఁదొలఁగి
త్రాగితిరుగుచున్నాఁడు ♦ తండనాల
నాఁడుచున్నాఁడు వేశ్యాగృ ♦ హంబునంద
టంచుఁబ్రజగోలపెట్టుటా ♦ లించినావె?

మాన—(తలవంచుకొని తూలుచు నిలువఁబడుచున్నాఁడు)

తార—(భయముతో నావలకుఁ జారిపోవుచున్నది.)

విశ్వ—(తెల్లబోయి చూచుచున్నాఁడు)

విక్ర—బాలకా! త్వరపోమానాపో పట్టాభిషిక్తుఁడవై యీధరాభారము వహింపవలసిన నీవు; సుక్షత్రియలాంఛనంబైన ఖడ్గరాజంబు ధరించి యరికులారణ్య చండదావానలునిరీతిఁ బ్రవర్తింపవలసిననీవు; ఈతురుష్క పరిపాలనమునందు దినదినగండంబుగ నడపించుచున్న యీరాజపుత్రసంస్థానమును పరిపాలింపవలసిననీవు; ప్రజలచే సెబాసనిపించుకొను నాగుణములనలవడఁజేసికొని గౌరవకీర్తుల నందవలసిన నీవు; యోధానయోధుల నందఱి నడిపించువారిమధ్య దేదీప్యమాన తేజోవిరాజితుండవై వెలుంగవలసిననీవు; నడువవలసినదారి యిదియా? ఓయీ! శాస్త్రి! అగ్రివంశమునన్నైనవాగియింటఁబుట్టినసంస్థానమునఁబు రోహితోద్యోగివై యుండి యువరాజునకు నేర్పవలసినబుద్ధులివియేనా? సిగ్గుబిడియములు లేవా? మానాభిమానములు లేవా? రాకుమారా! అటులఁదలవంచుకొని నిలువఁబడెదవేమి? మందిరమునకు నడువవేమి? ఎట్టిరహస్యమందిరమైనను నాకుఁ బ్రవేశింప నధికారము లేదనుకొంటివా? తారయింటికివచ్చి నిన్నుఁగనుఁగొనలేననుకొంటివా? ఓశాస్త్రీ! నీవింతటితోనైనను బుద్ధిందెచ్చుకొనక యిదేవిధముగాఁ బ్రవర్తించుచున్నచో నీకీయుద్యోగమూడుటయేగాక యీరాజ్యపుసరిహద్దు

లలో నెచటను నిలువనీడయేని లేకుండునటులఁ జేసెదను. నడువుఁడు. నడువుఁడు. ఓసీతారా! ఎన్నఁడేని యిఁకముందు వీరిచటకు వచ్చినచో నా కెఱుకపరుపకున్న నీతలఁదీయించి కోటగుమ్మమునందు వ్రేలాడఁ గట్టించెదను. జాగ్రత్త.

(శాస్త్రియు మానసింహుఁడును వెనుక వెనుకఁ జూచుచు విక్రమసింహుని వెంటనడచుచుండఁ దెఱవ్రాలును)

—♦తృతీయరంగము♦—

స్థ—(రాణీపురపు సరిహద్దులందు రహీమత్ ఖానుడేరా)

(ప్రవేశము: రహీమత్ ఖాను పరివారసహితుఁడై)

రహీ—వజీరల్లీఖాన్. కేకీమహారాజ్ ముంతాఖీకా వస్తాడ్ లేదూ?

వజీ—నేఁడేగద్యూ్వాధినం వస్తాఁడ్.

రహీ—మాకీ! మన్న, రాణీపూర్ సంస్థానంవారి యుద్ధాన్వాలు తోటలు కోటల్ చూడటానికీమనూ్నవుండాడ్. రాజాసాహెబు కాముందు వరత్ మానం చేయ్యాలావుంది.

వజీ—అచ్ఛా! మాలుకుం పంపుతాం.

రహీ—వజీ! రాజాసాహెబ్ కూతుర్ సర్ధచ్ఛావుండీలేద్. దాని హంతం దాసి చందం దానిసీటూ దానిగోటూ దానికీకూ దానితాకూ బహుతచ్ఛాగావుంటుంది, అని మాపాహాల్యాడికీ తెల్పిందివుంది. మరీ దానికీ సూడాలా హంకేమల్లీ మెట్లా?

వజీ—అదీ మాకీయిచారంచాయ్ నిర్ధెమూ చివుదూగుడీవుందిలేద్. దానికీసూడువాలా అనిపోతూవ్వుంటాము. మనకీదారిగో తెల్గుతాడ్ అని నాయిచారంలో తేలింది.

రహీ—అయితే మన్మహంతవ్వారాల్ మీాదనుంచి పోవాలా, మళ్లీ ఆదారిచేరవాలావుంది.

వజీ—అవును.

రహీ—దాసిక్కి మాకన్నుల్ వాడూ ఖులాయించి సూసింది అంటే మాపానాల్వాడు గా బాయిచేస్తే మీాకీసిద్ధంవుండాలి. వకడ్డో అంటే వట్కావాలా?

వజీ—జరూర్ నహీ! మహారాజ్ బచ్చానహీ! అడ్కిమనము జల్సాల్ మీాద జల్సాల్ తల్గీపించి గుమ్ము నేసిదీఅంటే ఆళ్ల ఆడస్త్రీల్ హంతా మనపాదాల్వాడీకాళ్లమీాద వుండాలిఅన్నమాట. మాకీ వాలోచనాసెప్తాయ్ ఫికర్ నహీ ఫికర్ నహీ!

రహీ—మాకీదిరీసు గిరీసు యేసొకని వస్తాయి, నీకీకూడా సిద్ధంచేస్కానిరా జావ్.

వజీ—అచ్ఛా!

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

చతుర్థరంగము

శివాలయమునుండి రాజమందిరమునకు రహస్యపుత్రోవ!

(ప్రవేశము రూపావతి సర్దార్బ)

రూపా—మఱదలా! నీకంతభయమేల సమాల్మ?

సర్ద—పిల్లి యెదురుపచ్చుట దుశ్శకునమనియు దానిమూలమను నగొప్పవిపత్తులు కొల్పడవలసివచ్చునని యూం పెద్దలుచెప్పుదురు. అంతియగాక వాటివలన విపత్తులనందినవారినిగూడ మనమెందరినో చూచియుంటిమి.

రూపా— ఆపిల్లియే నాకుమాత్రి మెదురురాలేదా ? నాకు లేని భయము నీకేలనమ్మా ?

సర్ద—నన్నూరడెంక నీవెంతయత్నించినను నాకు ధైర్యము కలుగకున్నది.

రూపా—మఱిందలా'ఒకవేళ విపత్తేసంభవించుననుకొందము. అంతమాత్రిమునకు భయపడనేలనమ్మా?

గీ. మనము రసపుత్రకులమున ♦ జననమంది?
పౌరుషము ధైర్యమును సుగ్గు ♦ పాలఁబోడ,
త్రిగి యీస్వల్పమునకు నై ♦ దైన్యమంద
వంశమునకుమచ్చఁ గూర్చిన ♦ వారుపీరె!
యనుచు గేలి నొనర్పరే ♦ వినినవారు॥

సర్ద—(అటునిటుఁజూచి) వారెవరమ్మా?

రూపా—వారెవరైన మనకేమి? మంత్రివను మనము పోవుదమురమ్మా?

సర్ద—వదినే! వారు తురుష్కులవలె నున్నారమ్మా? నాకు మిక్కిలి భయమగుచున్నది. తొందరగానడుమమ్మా?

రూపా—భయములేదు. తురుష్కులే కానిమ్ము వారితాతలే కానిమ్ము. మనచేతులయందీ బాకులున్నంతవఱకేమియు భయము లేదు.

సర్ద—మనరసపుత్రాంగనలనినఁ దురుష్కులెట్టి సాహసకార్యములకైన సంసిద్ధులైయుందురు. అంతియగాక వారికిగరుణ యనునది శూన్యము.

రూపా—సర్దర్బా! మనరాజపుత్రులలోఁ దురుష్కులకులొంగువారెవరమ్మా? వారిసాహసకృత్యములు మనలనేమి చేయగలవు? మనయీచుండుమాత్రము సామాన్యరాండ్రా? సంయుక్త, పద్మిని

మీరాబాయి, రామాబాయిమున్నగు మహాపతివ్రతలు తమ ధైర్యసాహసముల నుపయోగపఱచి మానసంరక్షణము గావించుకొనలేదా? మఱియు నెందఱు తురుష్కులు తమ ప్రాణముల మనవారి ఖడ్గరాజంబులకు సమర్పించిరి. మనపూర్వీకుల పవిత్ర చారిత్రములనైన జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొని ధైర్యముగనుండుమమ్మా?

సర్ద—(వెనుకకు జూచుచు) వారుమఱింతచేరువకు వచ్చినారమ్మా?

రూపా—మఱఁదలా! నీప్రాణమునకు నాప్రాణమడ్డముచేసెదను. భీతినందకుము

సర్ద—ఏమోనమ్మా! వదినే! నన్నెటుల మందిరమునకుఁజేర్తువో భారమునీది.

రూపా—నావచనములేమియు నీచెవులకెక్కకున్న నేమి చేయుదునమ్మా?

సర్ద—వదినే?

గీ. కలకమీఱిన మనసుతో ♦ కనులవెంట
 దొఱలునీటితో నేమియుఁ ♦ దోచనట్టి
 సమయమున నీదుపల్కులే ♦ సరణినాకు
 వినఁగవచ్చుడి? భీతియె ♦ వ్యాధిఁ దోలఁగెడి॥

రూపా—అట్లయినఁ దొందరగానడువుము?

(ఇరువురును నడచుచుండఁగా రహిమత్ ఖానును వజీరల్లీఖానును వరకాయించి చూచుచునడచుచున్నారు.)

సర్ద—వదినే (రహస్యముగా) మనము వీరిబాఱినుండి తప్పుకొనుటయెట్లులమ్మా?

రూపా—నీదారినినీవు నడచిరమ్ము. (పరిక్రమింతురు.)

రహీ—వజీర్ దేఖో! మహారాజ్కా అచ్ఛాఖూతుర్ వుండింది. దానికీ హూక్కీ ప్యారీసేస్తే మూపాదాలవాడ్ చుకంవద్తాయ్. హైడ్గా పోతుంవోదేఖో.

వజీ (నెమ్మదిగా వెనుకకు నడచిచూచుచున్నాడు.)

సర్ద—(వెనుకకుఁ జూచుచు) ఏమన్నా! ఈతురుష్కుఁడునున దెసకేవచ్చుచున్నాఁడు గతియేమి?

రూపా—వారలనైజస్వభావమును గనఁబరచుకొనుచున్నారు. నీకెందులకు నీవునడువుము.

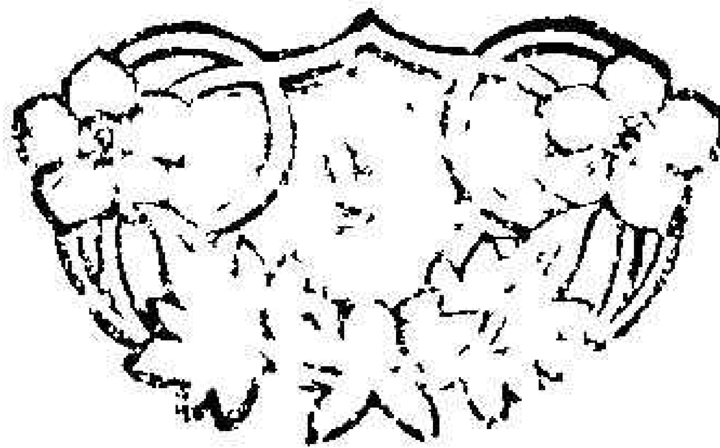
రహీ—వజీర్ సాహేబ్ మూఘుండెల్ వాడ్కీ ఘూబ్రా సేస్తాయి మాకీఘర్కూపోతాయి అవ్.

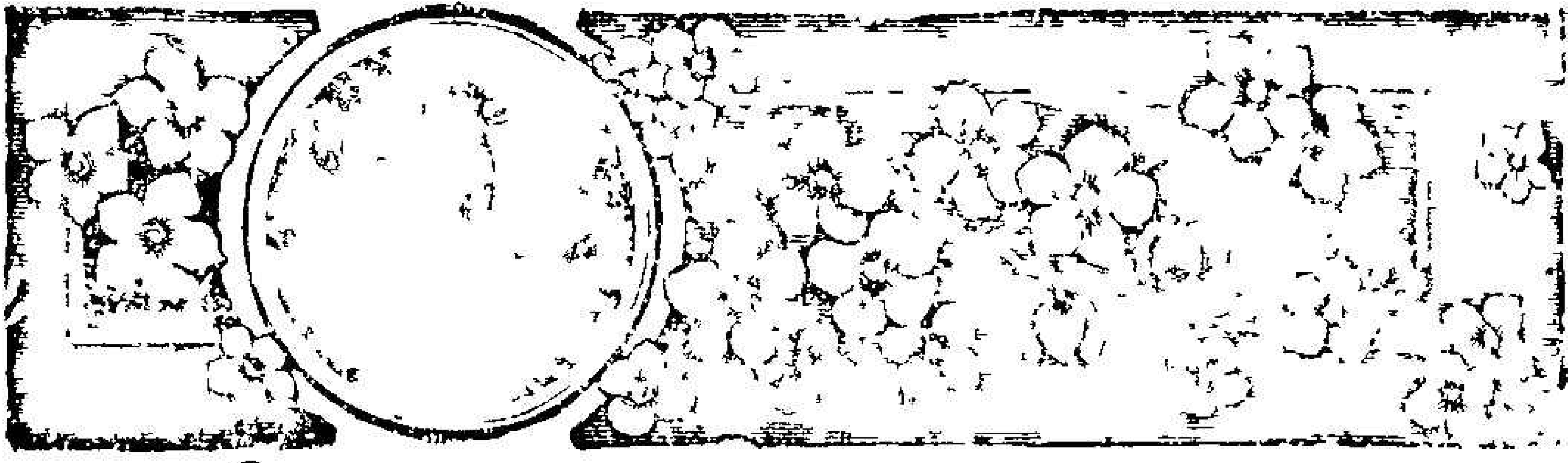
(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

సర్ద—మనము బయలుదేరి చాలసేపయినది. ఇంకనైనఁ ద్వరగ మందిరమునకుఁ జేరుదము రమ్ము.

రూపా—నడువుము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

సతీసద్భావ.

ద్వితీయాంకము

ప్రథమరంగము.

(రహిమత్ ఖాను, వజీరల్లీ ఖాను)

రహి—వజీర్ సాబ్! కేకిమహారాజా ఆయా?

వజీ—ఆయా.

రహి—బులావ్?

వజీ—(వెడలి మఱల కేకి మహారాజును, మానసింహుని, విక్రమసింహుని వెంటఁబెట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కేకి—సర్కారు వారికి సలాములు.

రహి—సలాం. సలాం. బైఠియే మహారాజాసాప్! ఓఅద్మీకోనో, ఓఅద్మీకోనో.

కేకి—సర్కార్! ఇతఁడు నాకుమారుఁడు. పేరు మానసింహుఁడు. వీరు మామంత్రిలవారు. పేరు విక్రమసింహుఁడు.

రహి—అచ్ఛా! బైఠో. బైఠో! మాకకప్పం తెచ్చివుండారు అని తలుస్తామ్.

కేకి—అవును.

రహి—అచ్ఛా! వజీర్! దాఖల్ సేసుకోండి. మహారాజ్! మీకీ అంతాషుకం వుండార్?

కేకి—మీదయవలన ?

రహి—మీ బేతామంచీవుండాడ్ వారికీసూస్తే మాకీసంతోషం తల్గింది. అచ్ఛా ! మానసిమ్‌మహరాజ్ ! మామకాం మేనాల్గువినాల్ వుండి మాకానందం సెయ్యవాలా?అని మామనస్సుల్ వాడ్కి బుద్దీత ల్గిందీవుంది. మీకీయిష్టంవుండింది మాకీసంతోషం వుండింది.

కేకి—మీవాలుకుమును మేము తిరస్కరించెదమా? తమచిత్తానుసారమట్లనే యుంచుకొవవచ్చును. మానసింహ ! సర్కారువారు కోరిన రీతిని నాలుగు దినంబులిచటనేయుండి వారి యనుమతిసిఁబొంది

రమ్మ—సర్కారు ! మాకు సెలవుదయచేయించెదగా ?

రహి—అచ్ఛా ! సలాం. సలాం !

(అని లేచివారిని సాగసంపుచున్నారు)

రహి—మానసిఙ్గ్జీ ! మనకీ జల్సాసేస్తాయి. ఆనందంగా కాలచ్ఛేపంసెయ్యాలా ?

మాన—మామిత్రుఁడు విశ్వనాథుఁడుగూడ నున్న చాలా బాగుండునుగదా ?

రహి—మనకీ పిల్పిస్తాయ్-వజీర్-బరాంది-సారా-గీరా, పులావ్-గిలావ్ కేకరాల్-విసన్ నాధకావర్తమానంసెయ్యవాలా వుండింది.

వజీ—అచ్ఛా ! (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రహి—మాన సిఙ్గ్జీ ! మీకీజల్సాఅంటే చాలా హిష్టంవుందీ అని వింటామ్.

మాన—అవును. దానికి మావిశ్వనాథుఁడే గురువు. దాని మహాత్మ్యమును నేను బాగుగా పరిశీలించితిని.

గీ, డెందమున కింత చింతవా ♦ టిల్లెనేని,
యేదయిన బాధకలిగిన ♦ యేని, తగిన

యోచన మొనర్పఁగా గూరు

హాయిగాఁ గాలమును బుచ్చు

చేయఁగావలె నుమి మధు ♦

రహి.—మీకీమంచీ మస్సీవుండా

బోలో ! దాని మాత్రము.

మాన.—చిత్తము.

గీ. వేశ్యగృహంబునకుఁ బోవు ♦ వేళ,

మునకు వెడలెడివేళ, ల ♦ మనము

కుండమధుసేవ నొనరించి ♦ యుండ

లేనిదే యందు సౌఖ్యమే ♦ లేదు లేదు

రహి.—బహుత్ అచ్ఛాహై ! అవుర్ క్యా క

మాన.—గీ. అగ్నితోఁ గాని నీటితో ♦ నైనఁగా

శాత్రవులతోడఁగాని బల్ ♦ శౌర్యముగని

యెదురుకొనుటకు ధైర్యము ♦ నిచ్చుగాన

మనకు మధుసేవ ప్రాముఖ్య ♦ మనఁగవచ్చు.

రహి.—మల్లీ !

మాన.—గీ. వెంటఁబడిమంది యుండెడి ♦ వీలు వారు

మనకు బానిసలౌచును ♦ మసలు వీలు

కొండమీఁది కోతినినైన ♦ కొనియొసంగు

వీలు, మధుసేవ యందున ♦ జాలఁగలదు.

రహి.—ఇంకా సెప్పో భాయ్?

మాన.—గీ. మేజువాణీలలోన బల్ ♦ మోజుఁజూపఁ

దగిన యుత్సాహము నొసంగు; ♦ దానకర్ణు

లనెడి గౌరవమును దెచ్చు ♦ నందువలన

మనము మధుసేవఁ జేయుటే ♦ ఘనమునుమ్ము:

ద్ద ర్బా.

?

లేల ♦ నన్ని వేళలంతోడు

నల ♦ గూడియుండు

దువ ♦ గారాదు మధుసేవ

నమాచు ♦ గూర్చుముదము.

సర్కార్ ! అన్నిసిద్ధంగా తెచ్చినామ్?

) సర్కారు వారికి సలాములు చెప్పాకొం

రా లావ్ ?

(అని తెచ్చియిచ్చును.)

నసింగ్జీ ! (గ్లాసులో సారాయమునుబోసి ఇచ్చి)

న—(సంతోషముతో పుచ్చుకొని) సాహేబ్జీ ! సలాము.

రహి—విశ్వనాద్ జీ ! (గ్లాసులో బోసియిచ్చి) పుచ్చుకోండి

మారు.

విశ్వ—(సంతోషముతో పుచ్చుకొని) సాహేబ్జీ! సలాము, సలాము. తాముకూడా పుచ్చుకొనండి?

రహి—మాకేమేస్తాందేఖో(గ్లాసునిండ పోసికొని త్రాగుచు న్నాడు) అచ్ఛా ! వజీర్ ! కంచన్కు బులావ్?

వజీ—(వెళ్లి తారతో బ్రవేశించును)

రహి—తారా ! ఒకపాటపాడి నీయాట నీసోకూ నీఠీకూ మాఖన్నుల్ హాడ్కిసూస్తే మాకీ ఈనాందేతుమ్? అచ్ఛాగావుండ్వాలా?

తార—చిత్తము !

కీర్తన—రాగంతోడి—రూపకము.

అందగాడ నాతోడి ♦ పొందుగోర వేలరా !

(అని యభినయించును)

రహి—అదీకాదూ బే. ఓమహారాజ్ కాండ ఖూఖుండి మజాసె యాట్లావుంది!

తార—(మానసింగుకడకువచ్చి)

అందగాడ నాతోడి ♦ పొందుగోర వేలరా!

(అని యభినయించును)

విశ్వ—ఓసి పిచ్చముండా ! ఆముండాకొడుకు సమయానికి వచ్చి రసభంగం చేశాడుగాని లేకపోతే నీనామహానుభావుని అంతదీ నంగా వేడాలా ?

మాన—అవును. మిత్రమా ! సమయానుకూలముగా సమాధానమిచ్చుచుండుము?

తార—ఎందాకనితాళుదు నా కందర్పుని బారికేను ॥అం॥

(అని యభినయించును)

విశ్వ—మిత్రమా ! రాజపుత్రులకు శరణాగతరక్షణావశ్యకర్తవ్యమని పెద్దలు చెప్పుదురు. పాపము. దానినంతగా యేడ్పించరాదనుమా! మరిరెండు గ్లాసులఁ గైకొనుము ?

రహి—దేఖో ! మహారాజ్. మాకీ యేమీతఖ్వా లేద్. (అని పోసియిచ్చుచున్నాఁడు)

మాన—(త్రాగుచు ఊ ! ఇఁకఁగానిమ్ము?

రహి—శాస్త్రీజీ! మీరూకూడా యేసోఁడి (అనియిచ్చును)

విశ్వ—(త్రాగును) తారా ! కానిమ్ము?

తార—వాడివాడి తూపులకు ♦ నోడిన యీతనువుఁగని నీ

వాడిమి జూపింప నన్ను ♦ గూడి యాదరింప వేర॥అంద॥

(అని యభినయించుచుండ)

మాన—(చివాలున లేచి)

గీ. ఏమి రాకూ్రర నాదగు ♦ భామినిపయి
రేగుచున్నాఁడ వింకేడ ♦ కేగదీవు
మానసింహుఁడు నీమాయ ♦ మర్మములను
నేఁడు భస్మముఁజేయఁగా ♦ బోడె తులువ.

ఇదె వచ్చుచుంటిని. కాచికొనుము. (అనికత్తిదూసి పరుగెత్తుచున్నాఁడు)

విశ్వ—మిత్రమా ! ఎచటకుఁ బోయెదవు ?

మాన—ఎవరు దీనిపై మాటిమాటికి బాణముల వేయుచు (అని తారచేయిపట్టుకొని) కోమలంబగు యీశరీరమును. (అని యేమో చెప్పుచుండ)

తార—ప్రాణప్రియా ! ఒక్క ముద్దుఁ బెట్టుకొందునా ?

మాన—ఒకటిగాదు. వేయిముద్దులఁ బెట్టుకొనుము? నిన్ను వద్దంటినా ? ఈశరీరమంతయునీది. నన్నడుగవలెనా ?

తార—(ముద్దుఁబెట్టుకొని) ప్రియా ! మదనుని గర్వమణఁగి పోయినది సుమా ?

విశ్వ—కత్తులు కటారులవసరము లేకుండఁగనే టువ్వానతొత్తు కొడుకెగిరి పోయినాఁడే ?

తార—మీయొడలికి చందనగంధమును బూయుదునా ?

విశ్వ—రసభంగముఁ జేయకు. చందనగంధమనకు. రెండుగ్లాసుల సారాయమును నోటిలో పోతువా యనుము?

తార—పొరఁబడితిని. క్షమింపుఁడు ! మనోహరా ! ఉండుడు. మీకుఁ బరిపూర్ణానందముఁ గల్గింప నాచేతితో మీకు సారాయమి

చ్చెదను. (అని సారాయమును గ్లాసులోపోసి నోటిలోబోయుచుఁ దాగిన పిమ్మట చెంపఁపైఁగొట్టుచున్నది)

విశ్వ—ఇప్పుడూ దాని యానందము. బహురక్తిగా నున్నది

మాన—మిత్రమా! ఆనందము మాత్రమే కాదు. పరమానందము. బ్రహ్మానందము. ఈయానందములోఁ దన్మయత్వముండుటచేత నే నాకు సుఖమైన నిద్రవచ్చుచున్నది.

రహి.—మీకీ నిద్రాసేస్తే శుకం నహీంభాయ్. మనం కంచిన్కి పంపియేసి జూదంఅడ్దామ్. మీకీ చేతావస్తుంది. లేదూ?

మాన—ఓ! దానికేమి! కానిందు?

రహి—తారా! తూ! జావ్. ఫిర్. ఆవ్.

తార—సెలవుఁగైకొందును. (అని నిష్క్రమించుచున్నది)

రహి—(పాచికలను సిద్ధపరచుచున్నాఁడు) దేఖో. మహారాజ్! మాకీ పందెంయేస్తాయి. (అని మెడలోని హారమును దీసిపందెముగా నుంచును.)

మాన—నేనుగూడ నాహారమును పందెమిడుచున్నాను (అని తీసిపెట్టును.)

రహి—(పాచికలు వేయఁగా)

మాన—ఉండుఁడు. ఉండుఁడు. గెలుపుమాదియే ?

రహి—మళ్లీహారం ఉంచుతామ్. దేఖో (పాచికలు వేయును)

విశ్వ—ఆఁ (నవ్వుచు) ఇప్పుడుగూడ మాదేగెలుపు.

రహి—ఓ అచ్ఛానహీ! మాకీ ఒక తమాసా చెప్తాయ్. ఈ పాలిపందెం మీకీయొయ్యండి. మీకీ గెలిస్తే మాదీరాజ్జెం మేనఖంయిస్తామ్. మాకీ గెలిస్తే మీచెల్లెల్కీ మాకీయిచ్చి నిక్కాసెయ్యాలా! సరేనాఅండి ?

మాన — ఓ ! దాని కేమి ! ఇదుగో పాచికలవేయుచున్నా. చూడుఁడు?

(అని వేయును.)

రహి — మాకీ గెల్చింది.

విశ్వ — మాన — (తెల్లబోయి చూచుచున్నారు)

రహి — అచ్ఛా! మాన్‌సింగీ ! సర్దార్భాకీ జల్దీ లేక రావ్?

మాన — మాది రసపుత్రవంశము. అనినమాటను దప్పుదుమని యనుకొనుచుంటిరి గాఁబోలు? అటులెన్నఁటికిని జరుగదు. ఇదుగో ! యిప్పుడే పోయితీసికొనివచ్చి యప్పగించెదము. శాస్త్రి రమ్మా?

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు)

రహి — వజీర్. పందెం గెల్చినామ్. హల్లాకటాచ్ఛం మనమీదవుండిందీ గన్కనే బహుత్ దర్జాఅయిన పిల్లకీకొట్టేయేశామ్. మన్కేయేంతఖ్వా. రానీముద్దుల్ మీదముద్దుల్ తిన్పించి మాపానాల్వాడ్కే చుకం చెస్తామ్. మాకీదిరీస్ గిరీస్ యేసీ మీసాల్కె గడ్డాల్కె రంగూతల్గీపించీ పెళ్ళికొడ్కూలాఘా ఖూకుంటాం మషాల్జీకిపిల్చి అంతాబాగా సెయ్యాలా అనిహుకుంసెయ్యాలా. జల్దీ చెలో.

(అని అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ద్వితీయరంగము.

(ప్రవేశము రూపావతియు మానసింహుఁడును)

రూపా — భ్రష్టస్య కావాగతిః అనుశ్లోకమున కనుగుణ్యముగ వర్తించిన మిమ్మునఁజూచుటకే నాకు సిగ్గగుచున్నది. ఇంతకన్న ఘోరముందునా ? ఈమద్యపానము హైందవసాంప్రదాయమేనా ? ఆర్య

మతధర్మమేనా ? మనరసపుత్రివంశంబున నెవ్వరేని మధుసేవ నొనర్చిరేమో మెఱింగితిరా ! లోకులు పరిహసింతురని, ప్రాణ, మానధనంబులఁగోల్పోవ వలసివచ్చునని, గుర్తింపవలదా ? ఈమధు పానవ్యధచే భ్రష్టులైన వారి చరిత్రములనైన స్ఫురణకుఁ దెచ్చుకొన వలదా ?

మాన—ప్రాణేశ్వరీ ! ఎందులకు నన్నుఁ జీవాటులఁ బెట్టె దవు? ఇఁకముందెన్నఁడునుదానిజోలికిఁ బోవువాఁడను కానుగాని నామా టనొకటి వినవలయును.

రూపా—మీరీదురుద్యోగము మానుకొనెదనని యొట్టుఁబెట్టు కొనినచో వింటును.

మాన—వినుటయే కాదు. నాకోరికె నెరవేర్చు భారమునీది. నీవు కోరిన రీతిగా నొట్టుఁబెట్టుకొనెదను.

రూపా—మీకోరికెయేమో సెలవిండు?

మాన—చెప్పెదను. నెరవేర్చెదననినఁ జెప్పెదను. తప్పక నెరవేర్చెదవా ?

రూపా—సాధనాంతరములఁ జూచెదఁ జెప్పుడు?

మాన—మన సర్దర్బాను జూదము నందోడిపోతిని. నేనిప్పుడే రహిమత్ఖానున కొప్పగించవలయును. కాన యీవిషయమును మన సర్దర్బాకుఁ దెలిపియీమెను విసపించి నామాట నిలుచునట్లు చేయు వలెను.

రూపా—(కోపముతో) ఆఁ, ఎంతగొప్పపనిఁజేసి వచ్చితిరి! సోదరీమణిని తురుష్కునకోడి వచ్చితిరిగా ! పొండు. పొండు. అవలకుఁ బొండు ! మఱల నాప్రశంసనా యొద్దనెత్తకుఁడు ?

మాన—సుందరీమణీ! నీపాదముల నెత్తెదను. నామాన మును గాపాడుము?

రూపా—పాదముల నెత్తకనేమి చేసెదరు?

గీ. సోదరిని సిగ్గులేకుండ ♦ జూదమందు
   నోడిన మహానుభావుఁడ ♦ వొత్తెదనవె
   ఆడువారల పాదాల ♦ నందుచేత
   గలుగునే సిగ్గు? యిదియొక ♦ ఘనతయగునె?

మాన—ప్రాణేశ్వరి! నామానమును గాపాడుము. నీకుఁబు ణ్యముండును. నన్ను దిట్టినను సరియే. నిన్ను బ్రతిమాలికొందును.

రూపా—మీకు మానమనియు నభిమానమనియుఁగూడఁ గలదా? స్వసోదరీమణిని జూదమునందోడిపోవుట మానాభిమానము గలవారికృత్యమే నా? కుత్తుకనిండ ద్రావి కుణిక మేనియు మత్తునువిడనాడ లేకుండుటఁ బౌరుషము గలవారి చెయ్యము లేనా? వేశ్యాలంపటులై యిల్లువాకిలనకఁ బ్రవర్తించుట సిగ్గుబిడియములుగలవారి లక్షణము లేనా? రజపుత్రవీరలక్షణంబులఁ బరిత్యజించి నీచకృత్యములకు బాల్పడుట గౌరవనీయుల ధర్మమేనా? మీరొనర్చిన పాపంబున నేనుఁగూడ భాగముఁ బంచుకొనినఁగాని నాకు బుణ్యము లేదు కాఁ బోలును. మోక్షము లేదు కాఁబోలును. కీర్తిప్రతిష్ఠలు లేవు కాఁబోలును. చేసినకార్యము చెడ్డదైనపుడు, బరులచే ఛీ యనిపించుకొనఁదగినదైనపుడు, హైందవమతధర్మవిరుద్ధమైనదైనపుడు దానిని సమర్థించుకొనుటకు నన్ను బ్రతిమాలకేమి చేసెదరు? అయ్యో! ఒక్కతల్లిగర్భమునఁబుట్టితిరే, ఒక్కస్తన్యమునే గుడిచితిరే, ఒక్కచోటనే గుడిచితిరే, ఒక్కచోటనే బెఱిగితిరే, ఆవిశ్వాసమైన లేదా? పాపభీతి లేదా? నదురు బెదురు లేదా? అన్యమతస్థునకు సందులో నాగర్భశత్రుమతస్థునకు సోదరీమణిని కట్టిపెట్టి తలయెత్తుకొని తిరుగుదమనియేనా మీతలం

ఇదిగర్భనిర్భేదకమగు విషయముగాని మఱియొకటియా? నేనీ కార్యమునకెట్లు లనుమతించగలను? ఆమెతో నేమని వచింపఁగలను? నాకునో రెటులవచ్చును? దీనిని విని యామెయేమనును? మొన్నశివాలయమునకుఁ బోయినపుడు గలిగిన యపశకునమునకే భీతిలి యింతవఱకును విచారగ్రస్తయైయున్న నాకాంతతో నీవిషయమును దెల్పనిదినసమయమా? ఒకరికిఁ దెలియకుండఁ జేయఁదగిన కార్యమా? ఆమె స్వతంత్రియా! పైనఁదలిదండ్రులు లేరే? నేనిట్టియ కార్యమునకుఁ బూనుకొనినచో నాగతియేమికాఁగలదు? నాథా! నామనవివినుఁడు. పోయినదైపోయినది. మీరింక నాతురుష్కునికంటఁబడకుఁడు. ఈవిషయమునుగూర్చి తలపెట్టకుఁడు.

మాన—కంటఁబడకుండ డాగికొనినంతమాత్రమున వాఁడూరకొనువాఁడా?

రూపా—ఊరకొనక నేమిచేయఁగలఁడు?

మాన—యుద్ధమొనర్చియైనఁ జెట్టఁబట్టఁగలఁడు.

రూపా—ఓస్ ఇంతియేగదా! తురుష్కులతో యుద్ధమునకే జంకుచుండిరా?

మాన—ప్రాణేశ్వరీ! యుద్ధమనమాటలా?

రూపా—మీయట్టి భీరులకు మాటలుగావు. పోటుమానిసులకు మాటలే.

మాన—కాలహరణమొనర్చి నన్నుగష్టముల పాలొనర్చుటయేనా? నాగతినేమిచేసెదవు?

రూపా—నామాటవినుఁడు. మీకేమిగష్టములురావు. మీకేమియుదుర్గతిగలుగఁబోదు. మీప్రాణములకు నాప్రాణములడ్డువేసెదను. మీరుభయపడనక్కఱలేదు.

మాన—నీవుభయపడవలదని చెప్పినంతమాత్రముననే నాకు ధైర్యముగలుగుననుకొంటివా ? నిష్కారణముగా వానితోఁ బగయేమిటికి? ఎందఱునిహతులుగావలయును? ఎన్నిదినంబులు కష్టపడవలయు ? సుందరీమణి ! గోటితోఁ బోవుదాని నేల గొడ్డలిఁ బూనఁజేతువు?

రూపా—ఏమికానున్నదో కానిండు. మీరుయిచ్చోటనుండి పొండు. మీతోడనిప్పుడు మాటలాడుటకుఁగూడ నా మనస్సాక్షియంగీకరించకున్నది. ఇదిగోటితోఁబోవుకార్యమా? మహాఘోరమైనది. నీచాతినీచమైనది. ఈహేయకార్యముకన్న యుద్ధము నీచమైనదిగాదు. చూడుఁడు!

గీ. ఏఱులుగ రక్తమీయిలఁ ♦ బాఱఁగాక
గోట్లకొలఁదిగ జనములఁ ♦ గూలఁగాక
రాజపుత్రవంశస్త్రీ తు ♦ రుష్కునొకనిఁ
జెట్టఁబట్ట నొప్పుటయన ♦ వట్టిమాట॥

మాన—అబ్బా ! ఏమిపౌరుషము ? ఏమిమానాభిమానములు? ఏమికీర్తిప్రతిష్ఠలు ?

గీ. దొమ్మిగావచ్చి కోటల ♦ దోఁచిమాన
వతులమని విఱ్ఱవీగెదు ♦ వారినెల్ల
బలిమిఁగొంపోవునప్పుడీ ♦ వాక్కులెటకుఁ
బోవునో! వారిశౌర్యాగ్ని ♦ ముందునబల॥

తురుష్కులు మునుపు అటులొనర్చినవారుగారా ? వారిప్రతాపానలము ముందుమనరసపుత్రవీరులు తాళగల్గిరా ?

రూపా—జయాపజయములు దైవాధీనములు. గెలిచినవారు గెలిచిరి. ఓడినవారోడిరి. ఆఁడువారలెవ్వరును తురుష్కులకులొంగ

లేదు. తమ కవమానము సంభవింపనున్న సమయంబునఁ దనుమాన ములఁ దామే కాపాడుకొనిరి. ఇంత యేల ?

గీ. ఎవ్వరునుగొని మీావలె ♦ యిట్టిపాడు
జూద మొకటినాడుచుఁదమ ♦ సోదరినిఁదు
రుష్కునకు సంటఁగట్టఁగో ♦ రంగ లేరు
పితికివందలబోలెను ♦ దిరుగ లేదు.

మాన—రూపావతీ! నాప్రశ్నమున కిదియేనా సమా ధానము ?

రూపా—నన్నేమి చెప్పుమనియుందురు ? ఈదురంత కార్యము నాపెరుఁదెలిపి శాశ్వతముగఁ దలంచుకొని గృశించు పరాభవమును బొందుమనియెదరా? అత్తమామలచేత గెంటించుకొమ్మందురా ? వం శమునందీగొప్పకళంకమును బెట్టుమందురా ? మతధర్మంబులమితి మీాఱుమందురా? ఇంక వరంబులకుఁ జెడుమందురా ? నలువురిచే వేళ్లుఁబెట్టి చూపించుకొమ్మందురా ?

మాన—నేను నీప్రాణేశ్వరుఁడను. నా మాటవినవలదా? పతి యాజ్ఞ దాటవచ్చునా?

రూపా—మీాసంభాషణమంతటికిఁగో గట్టిపెట్టుఁడు. ఎవ్వరైన విన్న నవ్వుదురు. నేనుమీానతినైనందులకు నాధర్మముల నేమియు మీా ఱుట లేదు. ముందుగూడమీాఱను. ఇయ్యదిపతి చెప్పవలసిన కార్య ముగాదు. సతులొనర్చితీరవలెననెడి విధాయకమునుగాదు. ఇట్టి హే యసంభాషణమొనర్చుచున్న మీాచెంతనిలుచుటకే నామనంబం గీకరింపకున్నప్పుడు సతిధర్మములమాట నేలఁదలపెట్టెదరు ? పతి యొక్క లక్షణములేవియో మీారుగుర్తున్నదా! అవివాహితను, సా టిరాట్కుమారీమణిని అందునను నాకుబిడ్డనునాథ ర్తగాఁగ జూదను నంది డిపెట్టెనని యాబిడనుగైకొనివచ్చి మాాచేతులలోఁబెట్టి మీా

ద్వారా తురుష్కనివశము చేయుటయేనా సతియొక్కలక్షణము ? ఇంక నేని మీపట్టునువదలిసన్మార్గావలంబకులై కీర్తికాంతను జేబట్టుండు. మఱియు.

గీ. రాజ్యరమవృద్ధిఁ జేయుండు ♦ రాజపుత్ర
వంశమునకుఁగీర్తిఁగడింపు ♦ పాటుపడుండు
మ్లేచ్ఛజాతికిసెలవిడి ♦ స్వేచ్ఛగనుండు
హాయిగా సౌఖ్యములఁ బొందు ♦ చలరుండయ్య।

అంతియేగాని యిదియేమిటని ? పూర్వమెవరోభీరులైరని, తురుష్కజాతితో వైరంబువలదనియేమో ధర్మవన్నముల నేకరువుపెట్టుచు నన్నుఁ గూడపాపమున భాగంబుఁబంచుకొమ్మందురేల?ఆభీరులైనవారుమాత్రమిట్టి దుర్ణయములకుఁ బాల్పడిరో ? వారిచరిత్రముల మాత్రము మనము వహింపలేదా ?

గీ. ఉదయసింహుండంతటివాఁడు ♦యుద్ధమునకు
జంకి ధనమిచ్చి వారితో ♦ సంధిఁజేయు
యత్నములొనర్చెనేగాని ♦ యధమమైన
పనినొనరింపఁగా బూను ♦ కొనని చెపుమ।

మాన—ఛీ! ఊరకొన్నకొలఁదియు నీవాగాడంబరము హెచ్చుచున్నయది. ఓరూపావతీ! నేను సర్దార్బాను వశము చేసికొనలేక నిన్ను బ్రతిమాలుకొనుచుంటినని తలంచితివి కాఁబోలు. ఏమో సామముచేతఁగార్యము చక్కబడునాయని యీవిధానమవలంబింప నీచాతుర్యమంతయుఁ గనబఱచితివి. చాలుఁ జాలు.ఇందులకుఁ దగినవిధము నాకడలేకపోలేదు. తురుష్కులేవచ్చి కావలసిన కార్యక్రమమంతయు నడిపించినపుడే మీ మొగములపై గుడ్డలు వైచుకొందురులే?

రూపా—కానిండు. దైవనిర్మాణమెట్లుండిన నట్టులనే జరుగును. అంతియేగాని యీపాతక కార్యముచు నేనొనర్పఁజాలను. ఆయపఖ్యాతి నేనుపొందఁజాలను.

మాన—నీవీకార్యమున నడుగువెట్టనేవలదు. నేనే సర్వంబును నిర్వహించెదను లెమ్ము?

(అని వెడలుచున్నాఁడు)

రూపా—ఇక్కడీతండెచ్చోటి కేగఁగలఁడు! (ఆలోచించి) తురుష్కజాతితో గూడి కుట్రలఁబన్నుఁగాఁబోలు! ఆహా! సర్దార్బా! నీకెట్టి దశరానున్నది. కానిమ్ము- ఆయుత్తమకాంతాలలామ కేయాపదరాకుండ శక్తివంచనలేని సహాయమొనర్చెదనుగాక?

(నిష్క్రమించుచున్నది)

తృతీయరంగము

—కేకిమహారాజును; చంద్రావతియు;—

కేకి—చంద్రావతీ! చూచితివా! కుమారుఁడువ్రాసిన యీయుత్తరమును? (అనియుత్తరమిచ్చును)

చంద్రా—(చదివి) నాథా! చదివితిని. (తనలో) హా! మానసింహా! ఎంతవాఁడవైతివి. కన్నకడుపగుటచే నీచెయిదంబులకు లోలోపలనే మ్రగ్గుచు నెంతదాక యూరకున్నను చివఱకీమహాపకారమును గూడ నొనర్చితివా? తండ్రీ! పవిత్రవంతమైయుడుల రాజపుత్రజాతి కెట్టికళంకమాపాదించితివిరా? కులమునకు వేఱుపురుగవైపోతివే? ఇది పనికిమాలిన కార్యముగదా? స్వసోదరీమణిని తురుష్కుని వశమొనర్చుట మహాఘోరముగదా? యన్నయాలోచన మేమియు లేకపోయి

నదా? కొడుకా! నీచదువులన్నియు నీవిధముగాఁ బరిణమించినవా? నీశౌర్యధైర్య పరాక్రమములన్నియు నీవిధముగా గంగలోఁగలిపితివా?

రూపా—(ప్రవేశించును)

చంగా—రూపావతీ! చూచితివే! నీపెనిమిటియుత్తరమును (అని యిచ్చును)

రూపా—(చదివి) ఈవిషయము నాకు నిన్ననే తెలిసినది. నేనాయన ననేకవిధంబుల నందలించి చూచితిని. కాని ప్రయోజనము లేకపోయెను. ఇప్పుడిందులకుఁ గర్తవ్యమేమి యూహించితిరి?

కేకి—అమ్మా! రూపావతీ! వయసునఁజిన్నదానవైనను బుద్ధికి నీతోడసమానమైనవారము గాము. నీపురాకృతపాపకర్మఫలంబున నీకీభర్త దొరికినాఁడు. వాఁడెట్టి యవినీతుఁడైనను నీసుగుణసంపదనే చూచుకొని మేమానందవారినిధి నోలలాఁడుచున్నారము. ఇపుడు గత్యంతరముఁగూడ నీవేయూహించి మమ్మొకదరిఁజేర్పుము. రూపావతీ!

గీ॥ కొమరుఁడిటుచేసినందుకు ♦ గోపగించి;
తగిన శిక్షవిధించుట ♦ ధర్మమగును?
వాని లేఖననుసరించి ♦ వీరసుపుత్రి
నిపుడు మ్లేచ్ఛునిచేతిలో ♦ నిడఁగనగునో?
యేదియో యొండు వేసర్ల ♦ యింపుమమ్మ॥

రూపా—మామగారూ! ఇందులకు గర్తవ్యమును నేనాయూహింపఁదగినదానను? పెద్దలుమీరు. చిన్నదానను నేను- అదియుఁగాక మీప్రశ్నంబునకు నేనేమని సమాధానమీయఁగలను?

గీ॥ చేసికొనినభర్తను గొప్ప ♦ శిక్షవేసి!
వెడలగొట్టుమటంచును ♦ వేఁడుకొనన?
విమలచరితను దీనుక ♦ వెళ్ళమ్లేచ్ఛు;
వశముఁజేయుమటంచును ♦ బలుకవలెన?॥

మామగారూ! ఇదమిత్థమని వచింపనసమర్థురాలనుగాను. దీనికిమంత్రిగారైన సమాధానమీయవలయును. లేదా! మనసర్దార్బాయైనఁ దగిన యోజనఁ జేయవలయును.

కేకి — అమ్మా! రూపావతీ! నీయోచన యుక్తియుక్తముగా నున్నది. ప్రియసీ! చంద్రావతీ! నీవుపోయి అమ్మాయినిదీసికొనిరమ్ము?

చంద్రి — చిత్తము. (అని నిష్క్రమించి సర్దార్బానుతోడ్కొనివచ్చును)

సర్దా — మామగారూ! నమస్కారములు. (అని దీనవదనముతో నిలువఁబడును)

కేకి — అమ్మా! నీముఖము కళావిహీనమై యున్నదేమమ్మా?

సర్దా — ఏమియును లేదు. మొన్న మేము శివసందర్శనార్థమై పోయినపుడు కలిగిన యపశకునమే నన్నుభీతచిత్తురాలినిగావించినది. అప్పటినుండి యేమో నామనంబొకవిధంబుగానున్నది.

కేకి — అమ్మా! అంతమాత్రమునకే భీతిఁజెందవలయునమ్మా?

రూపా — ముద్దులా! నీవీయుత్తరమునుజదివియిందులకుఁగర్తవ్యము నిర్ణయింపవలసియున్నది. (అనియిచ్చును.)

సర్దా — (చదివి) వదినే! నేనిందులకుఁ గర్తవ్యమూహింపవలయునా? తల్లిదండ్రులారా! నేనుపాపాత్మురాలను. కాఁబట్టియే నామూలమునఁ దమకిట్టికష్టములు సంప్రాప్తమగుచున్నవి. ఛీ! ఛీ! ఈ పాడుజన్మను భరించుటకంటెఁ జచ్చుటయేమేలు. (అని బాకునెత్తి పొడుచుకొనఁబోవ)

రూపా — (అడ్డువచ్చి బాకులాగికొని) సర్దార్బా! ఇంతతొందరయేలనమ్మా! నీవు ప్రాణములఁబోఁగొట్టుకొని యంతమాత్రముననే నా భర్తగుణవంతుఁడగునా? తనదురాచారములు మానునా? ఆయనప్రవర్త

నమునకు మీమందఱమును బ్రాణములను విడవలసినవారమే. మీయన్నగారుత్తరమువ్రాసినంతమాత్రముననే నిన్ను మీతండ్రిగారు వెంటఁగొనిపోయి యూఱకుటిలునివశముఁ జేయుదురమ్మా? నీవేమో తెలివి తేటలుఁగలదానవని నీతోడ యోచించినందులకిదియాటమ్మా ఫలితము? మానాభిమానములు గలవారు, రజపుత్రవంశోద్భవులము గదా యన్న పౌరుషమున్నవారు, మనపూర్వికుల గౌరవప్రతిష్ఠలు గాపాడుకొనవలెననెడి యుత్సాహమున్నవారు, తనప్రాణ, మాన, ధనంబులు శోణితరూపంబుగా ధారవోసి యైన నాతురుష్కుని యుబలాటమునకుఁ బ్రతిక్రియఁగావింతురుగాని మానికి జంకి, నీయన్నగారి యుత్తరమునను సరింతురే? ఈయాలోచనము నీకు లేకపోయెనమ్మా? మనమిట్టి సమయంబున ధైర్యమవలంబించి మ్లేచ్ఛునకుఁ దగుపరాభవముఁ గావించవలయును. మొగముపై గుడ్డవైచుకొని పలాయనంబగునటులఁ జేయవలయును. మనకొలువువారిలో సెబాసనిపించుకొనవలయును, అంతియేగాని యిది వెఱ్ఱియాలోచన గాదమ్మా?

సర్ద—అట్లయిననో వదినెగారూ! మీయాజ్ఞ ననువర్తింతును. ఇట్లు చేయుదము. (అని చెవిలో నేదియో చెప్పి) నాయనగారూ! మీరు అన్నగారియుత్తరమునకుఁ బ్రత్యుత్తరముగా నీయుత్తరమందినదనియు, నీకోరిక చొప్పున నారహిమత్ఖానునకు మనసర్దార్బా నిచ్చుటకు సంసిద్ధుఁడనై యుంటిననియు, నిందులకు మనసర్దార్బాగూడ నంగీకరించెననియు నేటిరాత్రి పదిగంటలగునరికి దుర్గాలయముకడ మనసర్దార్బా సిద్ధముగ నుండుననియు, నాతఁడువచ్చి తీసికొనిపోవచ్చుననియు" వ్రాసి పంపుఁడు. పదంపడి కర్తవ్యము మనమూహించుకొనవచ్చును.

కేకి—తల్లీ! సర్దార్బా! నీయాలోచనమేదియో నాకువినిపింపుమమ్మా?

సర్ద—నాన్నగారూ! నాయాలోచనమున కేమియున్నదండీ! నేను ను రూపావతియుఁ బదిమంది సైనికులతోఁ గూడఁబోయి దుర్గాలయము కడవేచియుందుము. నన్నుఁగొనిపోవుటకై రహిమత్ఖానుఁడును వాని కుటిదారులును రాఁగలరు. వారినందఱ బంధించి మీాసముఖమున నిలువఁబెట్టింతుము. అప్పుడుమీాచిత్తానుసారముగ వారికిఁ దగినదండన మునువిధించవచ్చును. అమ్మా! ఏమందువు?

చంద్రా—తల్లీ! నేనేమందునమ్మా! మనమాదుర్మార్గునకీప్రతి క్రియఁ గావింపవలసినదే! కాని యీాదువారముగదా యని సందేహించుచుంటిని.

సర్ద—అమ్మా! ఆకుపారమైనచో భయమటమ్మా?

ఆ॥వె॥ చేతఁగాకులుండ । శివుఁడగాదువారియె
గాదుకాలయముఁడె । గానువారి
యుబ్బులైనఁగాని । పాడలెత్తి పారరే?
మాటలోక్కాఁ! యొరులు । మమ్ముగెలువ?

గీ॥ కంఠగతప్రాణముస్నంత । కాలమెపుడు
మమ్ముస్పృశియింపఁజాలుదై । ర్యమ్ముగలుగు
వారలుండరు రసపుత్ర । వంశపౌరు
షంబుఁజపిజూడఁదగు సాహ । సంబుగసను॥

నాయనగారూ! ఆలసింపనేల? తామిప్పుడే నేను విన్నవించినటుల లేఖ వ్రాసి యన్నగారి కడకుఁబంపుఁడు; (తనలో) అన్నా! మానసింహా!

గీ॥ పుట్టితిమి యొక్కతల్లి క । డుపను యొక్క
చోటఁబెరిఁగితి మొకచోట । నాటలాడి
కొంటిమట్టిప్రేమము నెల్ల । మంటిపాలు

సతీ సర్దర్బా.

జేసిఁ నెన్నిక మ్లేచ్ఛుని ♦ చేతఁ బెట్టఁ
దలఁతువే యింత కఠినంబుఁ ♦ దలఁచి నీవు!

ఓమద్యరసమా!

గీ॥ వావివరుసఁ దలంపని ♦ వానిఁ గరణిఁ
జేసి, ద్యూతంబునకుఁ దార్చి ♦ జెడ్డతనము
జూపుకొంటివి యియ్యది ♦ పాపమంచుఁ
దలఁపవైతివి నీతిని ♦ దొలఁగి నీవు.

గీ. సర్వకాలము నిన్నుఁ జో ♦ షణముఁ జేయు
మ్లేచ్ఛజాతి వంచలనుండి ♦ మెలఁగలేక
హైందవుల యొద్దనేని సౌ ♦ ఖ్యంబు వడఁగ
సాహసించితో మద్యర ♦ సంబ నీవు.

కేకి—అమ్మా! అట్లనే పంపెదను. ఈవిషయమును మన మంత్రిగారగు విక్రమసింహునకుఁ గూడఁ దెల్పుట యుక్తము గాన వాని నిప్పుడే రావించి యట్లొనర్తును. నేనింక దర్బారునకుఁ బోయెదను.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

సర్ద—రూపావతీ! నీవు నాతోఁ గూడ వచ్చెదవా?

రూపా—ఏల రాకుందునమ్మా?

సర్ద—అట్లయినచో మనమింకఁ బ్రయాణసన్నాహమున నుండవలదా?

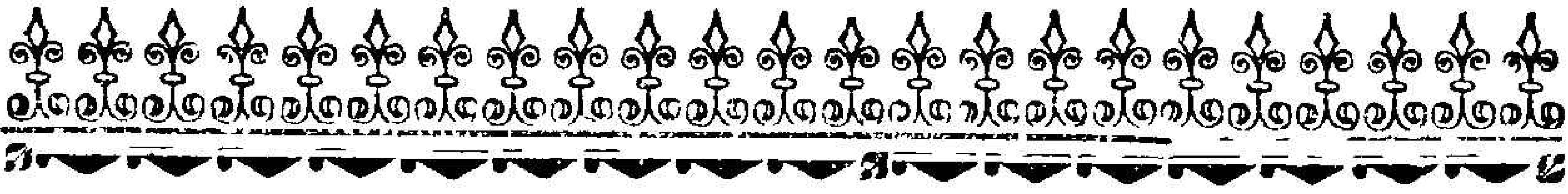
రూపా—అవశ్యముగ నుండవలయును.

చంద్రా—తల్లీ! సర్దర్బా! కోడలా! రూపావతీ! మీరిద్దఱును జిన్నవాండ్లే. కడుజాగరూకతఁ గలిగి మెలంగవలయును సుండీ?

రూపా—అత్తగారూ! అందునఁ గూర్చి మీరిక్కువగాఁ జెప్పవలయునా? మనమింకఁ బోవుదమా?

చంద్రా—మంచిది.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

సతీసద్ధర్మ

తృతీయాంకము.

(కేకిమహారాజు, విక్రమసింహుఁడును, ప్రవేశము)

కేకి—ఓరీ! ఎవఁడురా! అక్కడ!

కంచు—(ప్రవేశించి) దేవా! ఆజ్ఞ.

కేకి—బంధితులైయున్న యాదుర్మార్గుల నందఱినిఁ బ్రవేశఁ బెట్టుము?

కంచు—చిత్తము (అని వెడలి రహిమత్ఖానుని వజీరుని, మానసింహుని, విశ్వనాథుని వెంట నిడుకొని వచ్చుచున్నాఁడు)

కేకి—మంత్రిపుంగవా! అంతఃపుర ద్రోహులకు శిక్ష శిరశ్ఛేదనమే గాన నటులొనర్ప నుత్తరు వొసంగుచున్నాఁడను. కాన వీరితలలు తీసివేయునటులఁ దలవరుల కుత్తరువులిచ్చి పంపివేయుఁడు)

రూపా—(చివాలునఁ బ్రవేశించి) మామగారూ! (కాళ్లపైఁబడి.

గీ. ప్రేముడిని నాకుఁ బతిభిక్ష ♦ పెట్టి పసుపు
కుంకుమను నిల్పుమని వేడి ♦ కొందునిమ్ము
కన్నసుతుని పంతముఁ జేయఁ ♦ గతిచులంచు
పలువురనుకొన నవ్వుల ♦ పాలుగారె!

కేకి—అమ్మా! రూపావతీ! నీవేల నడ్డువచ్చెదవమ్మా! వీఁడు నాకొమరుఁడా? నీభర్తయా? రజపుత్రుఁడా వీఁడు? ఆవిశ్వాసమే వీఁడి కున్నచో, ఆప్రేమావాత్సల్యములే వీఁడికున్నచో, వీఁడినాశములయుం

డు రజపుత్రవీరరక్తమే ప్రవహించుచున్నచో, వీడికి మానాభిమానములే యున్నచో, తనస్వసోదరీమణిని యీపాపాత్మునితో జూదమాడి యోడిపోవునే? ఈదుర్మార్గుఁడు నాకుఁ గొడుకని చెప్పుకొనినను సిగ్గుగా నున్నయది. ఈరజపుత్రజాతియెందిప్పటివఱకుఁ బ్రాగుఁబోతులుండిరా? జూదరులైనవారుండిరా? తమకులధర్మములమితిమీఱిన వారుండిరా? ఇట్టి కొడుకుండిననేమి? లేకున్ననేమి? అమ్మా! రూపావతీ! నీపసుపుకుంకుమను నిల్పుట వంశప్రతిష్ఠను నిల్పుటకన్న నెక్కువదిగాదు. ఎంతకాలము మన మీదుర్మార్గు నదుపాజ్ఞలు లేక మెలంగనిచ్చెదము? కొట్టెడియీడా? తిట్టెడియీడా? మానమును గడ్డమును వచ్చినవే. ఐదు వత్సరములకొడుకుండెనే? ఏలబుద్ధిలేక పోయెను? తల్లీ! నీకేలోటును రానీయను. నీవే నాకొడుకువనుకొందును. ఈసామ్రాజ్యమునంతటిని నేఁడే నీకొమరునకిచ్చి వేసెదను. మఱియు నీవేమి కోరినసది యిచ్చెదను. అంతియేగాని యీహీనుని, యీఛండాలుని, యీకిరాతకుని, యీవంశనాశకుని క్షమింపుమని నన్నెన్నండును గోరకుము. వీనిని క్షమించుటయును త్రాచుపామును బొక్కలోఁ బరుండఁ బెట్టుకొనుటయేసుమా?

రూపా—మామగారూ! ఈయనిన మాటలు చాలవా? ఇంతకన్న మానాభిమానములుఁ గల వారికి వేరుశిక్షలు గావలయునా? గాన నాప్రార్థన నాలించి రక్షింపఁగలందులకు వేఁడుకొనెద.

విశ్వ—(తనలో) ఎంత చెడ్డా పెళ్లాం గనుక అభిమానమట్లా యేడిపిస్తుంది. నన్నుఁ జూచి జాలిపడే వారెవరు? నన్ను రక్షింపుమని చెప్పేవారెవరు? (మానసింహునితో రహస్యముగా) మిత్రమా! నీరొట్టె నేతిలో పడుతూవుంది. నాగతేమి?

మాన—(కనుసన్నఁ జేయుచు) ఉండవోయ్! అంతవఱకురాని?

విశ్వ—సరే సరే. నీ ప్రభావము. మొదటినుండియు నిన్నే

నమ్మికొని యున్నాను. గురుఘ్నను. నన్నన్యాయముఁ జేయ వద్దనుచున్నా?

కేకి—ఏమిరా? మ్లేచ్ఛాధమా! వాఁడి కింగితము లేకపోయినను నీవైనఁ జెప్పకపోతివా? ఇట్టి హేయకార్యము లొనర్ప సమర్థుఁడవనియే గాబోలు సుల్తానువారు నిన్ను వజీరుని గావించినది. నీకు సర్దర్బాను వివాహమాడవలెననియే యున్నదా? ఉరికిఁ బాల్పడుదమని యున్నదా?

రహి—మహారాజా వార్కీ సలాంగొట్టి సెప్తాయ్. మా పావాల్యాడికీ చెమించుకొన్నారూ అంటే మాదీ చెంపల్యాడికీ హిట్లాబుద్ధి సెప్పి హల్లాకటాచ్చమ్ తల్సుకొని యింటికి పోతామ్. మాకీ చెమించాలా మహారాజ్. మీఖామూర్తెల్యార్కీ మాకీ సలాం సెప్తాయ్. మాకీ పెల్లి సాటన్ రాజా!

వజీ—మహారాజాకీ హైసాబోలో?

మంత్రి—రాజేంద్రా! స్థితిగతులిట్లున్నవి.

కేకి—విక్రమసింహా! నేనును నదియే యోజించుచుంటిని. నా పావతికోరికె తిరస్కరించలేకుంటిని. ఒక్కరి నేవదలిన చోఁ గన్నకుమారుఁడంత యవినీతుఁడైనను వారి యెడఁ బక్షపాతము వహించి వదలిపెట్టి మిగతవారిని శిక్షించితినని గేలిసేతురు?

మాన—కావుననే తండ్రీ! నేను గావించిన మహాపచారమునకు నా సుపుత్రరత్నమునకుఁ బశ్చాత్తాపపడుచుంటిని. నాకీయవమానము చాలును. వేత్రేతలఁ దీయించవలయునా? ఈమువ్వురును నిర్దోషులు, ఈవిషయమునదోషిని నేను గాని వీరుగారు. కోరినరీతిఁ బందెమున కొప్పుకొనిన నేను శిక్షింపఁబడవలయునుగాని వీరు శిక్షార్హులు గారు. కానఁ దమకటాక్షమును జూపింపఁదలఁచిన మా నలువురిపైనఁ జూపింపుఁడు. లేనిచో వీరిమువ్వురిపైననైనఁ జూపించి తలవరులచేత

నాతల నరికించుటకంటె మీరు మీచేతులతోడనే నాకంతము సత్తరించుఁడు.

విశ్వా—(రహస్యముగా) బలే టోపీగొట్టావోయ్. ఇదీ యెత్తు పైయెత్తు. మళ్లీ ధ్వజమెత్తినావన్నమాటే.

మాన—తొందరపడకోయి. (అని రహస్యముగాఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చుచున్నాఁడు)

విక్రి—రాజేంద్రా! తమ యాలోచనము బాగుగనే యున్నది. వీరి నిప్పట్టున వదలుటయే యుక్తమైనపద్ధతి.

కేకి—మీరొనర్చినది మహోపచారమైనను పశ్చాత్తప్త ప్రదయమైనసంధున విడిచినారము. ఇఁక జాగరూకులై మెలంగుఁడు. పొండు.

(దోషులు నలుగురును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రూపా—మామగారూ! తమ యమూల్యోపకారమునకీదాసురాలివందనశతములఁ గైకొనుఁడు?

కేకి—అమ్మా! రూపావతీ! ఈవిషయమునందు నీమాటవినకఁ దప్పినదిగాదు. నా కెంతమాత్రము మీదుర్మార్గుల వదలవలయునను తలంపే లేదు.

విక్రి—దేవా? దేవరవారితో నొక విషయము విన్నవించుకొనెదనను గ్రహింపుఁడు. మానసింహుఁడు మఱల మ్లేచ్ఛుని సహవాసముఁ జేయకమానఁడు. ఒకవేళ నతఁడూరకుండిన నారహిమఖానుఁ డూరకుండ నిచ్చువాఁడుగాఁడు. ఏసమయమునకే యాపదఁదెచ్చి నెత్తిపైఁ బెట్టువాఁడో మనము మెలకువఁ గలిగి యుండుటమంచిది.

రూపా—అంత ప్రమాదము, రానేగూడదు, ఒకవేళ వచ్చునే చూడుఁడు!

గీ. ఆడువారమైనను గాని ♦ యట్టిసమయ
మబ్బినప్పుడు వెనుదీయ ♦ మయ్యమేము

శక్తికొలఁది మాసాహస ♦ చర్యఁజూపి
శాత్రవుల తుళ్లడంప మే ♦ సంగరమున

భర్తగారింక మీఁదనట్టి సాహసమునకుఁబూనుకొనరని నాకొక వెఱ్ఱినమ్మకము. మఱల నీయువివేకమునకే పాల్పడినచో నీతడవ నేను మాత్రమూరకుందునా? అప్పుడేని నాసాహసమును మీరు మెచ్చుకొనకుందురా?

కేశి—తల్లీ! నిన్ను మెచ్చుకొననిదెవ్వఁడమ్మా! నీహృదయము నే నెఱుంగనిదియా! అంతఃపురముమాత్రము జాగ్రత్తగా జూచుచుండు భారమునీది. మంత్రిపుంగవా? మనమింకఁ బోవుదమా?

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

(ద్వితీయరంగము.)

(సర్దర్బా నిదురించుచుండును)

రూపా—(త్వరితగతిఁ బ్రవేశించి) సర్దర్బా! సర్దర్బా! నిదురించుచుంటివేమమ్మా! (నెమ్మదిగా దగ్గఱకుఁబోయి) సర్దర్బా! సర్దర్బా! (కొట్టిలేపుచు) లెమ్ము లెమ్ము?

సర్ద—(కన్నుల నలుపుకొనుచు లేచి) ఎవరువారు? వదినే! నీవే నా! ఏమమ్మా! ఇంతఅర్ధరాత్రి లేపుచుంటివి?

రూపా—అర్ధరాత్రియేమి! లెమ్ము! లెమ్ము! తురుష్కసైన్యము లోనఁ బ్రవేశించుచున్నది. బాకునుదీసికొనుము. ఆగుమ్మముకడ సిద్ధముగనుండుము. నేనీగుమ్మముకడ సిద్ధముగనుండెదను.

సర్ద—తురుష్కసైన్యమే?

రూపా—కేకలవేయకుము. నెమ్మదిగమాటలాడుము. ఎవరై

ననునరే ముందు వక్షస్థలమందుఁ బొడుచుము. బాకు విషపూరితమై యున్నదికదా?

సర్ద—బాకు విషదిగ్ధితమైయే యున్నది.

రూపా—లెమ్ము. లెమ్ము. సమీపించుచున్నారు. సందడి వినఁబడుచున్నది.

(చెఱియొక ద్వారముకడఁ గావలిఁగాయుచున్నారు)

(నలుగురుతురుష్కులు రాగఁ వారిని బాకులతోఁ బొడువఁగూలుచున్నారు.)

రూపా—సర్దర్బా! మఱిదితిని. లోనఁ గుమారుఁడొంటరిగఁ బరున్నవాఁడు. వానికేయాపదరాకుండ నీవుపోయి కాపాడుచుండుము? నేనీరెండుద్వారములను గాపాడుచుండెదను ?

సర్ద—మంచిది (అని నిష్క్రమించుచున్నది)

రూపా—(పహరా చెలాయించుచుండ మానసింహుఁడు ప్రవేశించి లోన కడుగుపెట్టయత్నించును)

రూపా—(పొడవఁబోవ)

మాన—ఎవరినిపొడిచెదవు! రూపావతీ!

రూపా—ఓహో ! తమరేనా ! ఎక్కడికీహడావుడి ప్రయాణము ?

మాన—లోపలకు.

రూపా—ఎందులకు ?

మాన—సర్దర్బాకొఱకు.

రూపా—సర్దర్బాతోడ నీయర్ధరాత్రియం దేమిపనియున్నది ?

మాన—నీప్రశ్నలకుఁ దగుసమాధాన మీయనవసరము లేదు. అడ్డము లెమ్ము?

రూపా—అట్లుచేయ వీలు లేదు.

మాన—వీలులేదా! (అని ఖడ్గమునుదూసి పై కెత్తుచున్నాఁడు)

రూపా—ఆశని మీచేతిమీఁదుగ నొనర్చియే లోనఁబ్రవేశింపుఁడు. అంతియేగాని యీరూపావతి జీవించియుండఁగా లోనికిఁబోనీయదు.

మాన—రూపావతీ! ప్రాణముల నేలఁగోల్పోయెదవు? నేను నాప్రతిజ్ఞ దాటువాఁడనుగాను. రహిమత్ఖానునకు సర్దర్ఖానునొప్పగించియేతీరవలయును. వృథాగా నడ్డమేలవచ్చెదవు? ఏలఁజెడిపోయెదవు? నీవు నాకర్థాంగలక్ష్మివగుటచే నింతగాఁ జెప్పవలసివచ్చినది.

రూపా—అవును. నిజమే మీరు నాకుపతులగుటచేతనే యెత్తినబాకును క్రిందకు దింపవలసివచ్చినది. లేకున్నచో నీవలెనే యొకరికొకరిసంబంధము లేకుండెడిది. అర్ధాంగలక్ష్మినిగదా? మీరు పూనికొనినదురుద్యోగము పాతకహేతువైనదిగదా? వినయపూర్వకముగ మందలించితినిగదా? కావలసిన తలవంపులన్నియు నైనవిగదా? నలువురినోళ్లలోఁ బడితిమిగదా? ఇంతటితోనైన నాపూనికను విరమించుకొనకఁ దురుష్కులకుఁ దగుసలహాలనొసంగి యింతఘోరకార్యమునకుఁ దెగింతురా? కుత్తుక నుత్తరింపుమని మీతండ్రిగారాజ్ఞనొసంగినపుడు పరువెత్తుకొనివచ్చి "మామగారూ! పతిభిక్షఁ బెట్టుఁడు. నన్నుగరుణించుఁడు. వారికమీఁదనీ హేయకార్యమును విరమించుకొందుర"ని ప్రార్థియఁబడ వారు నామాటలవిశ్వసించి మిమ్ములవిడుదలఁజేసినందులకుఁ దాము చూపినకృతజ్ఞత యీయిది? ఆహా! ఏమి మీమతాభిమానము? ఈతలవంపులుపడలేక, యీయమానుషకృత్యంబులఁ గంటితోఁ జూడలేక, మీవిపరీత చెయ్దములను సహింపలేక రసపుత్రకులంబునకుఁ గళంకము గూర్పలేక, పూర్వులపక్కిని విడలేక, మానాభిమానములఁ ద్యజించలేక, యీమహాఘోరకార్యమున భాగమును బంచుకొనలేక, సాటిరాట్కు—

తూరిని నాచేతులతో మీవశముచేయలేక, మీపావనపుహస్తంబున నసువులఁబాయలేక, వీటినన్నిఁటిని మించినఘోరదుర్గతులు నన్నావరించినను నాత్మహత్యయే మంచిదని నిశ్చయించుకొని యిదే యీనావిషపూరితమగు బాకుతోఁ బొడుచుకొని ప్రాణముల వదలుచున్నదాన. మిమ్ముల మఱియొకతూరి హెచ్చరించుదాన. నాయావశ్యకతయె మీకున్నచో, నాతోఁగూడ మఱికొన్ని దినంబులు సుఖంపవలెననెడి యభిలాషయె మీకున్నచో, నాపైని మీకు ప్రేమావాత్సల్యములేయున్నచోఁ, నామాటయే మీరు వినఁదలఁచుకొన్నచో మీరొనర్చుచున్నదిదుర్వ్యాపారముగ బాయనెడి పశ్చాత్తాపముమీకుగల్గినచో, మీనాళములయందు రసపుత్రవీరరక్తమే ప్రవహించుచున్నచో, ఆక్రూరమ్లేచ్ఛులుమన రసపుత్రజాతికెంతదగ్గఱచుట్టములో యోజించి వారిదుర్ణయములనే స్మరించుకొని యిప్పుడేని జాగ్రతపడినచో, మీరూపావతి మీకుదక్కఁగలదు. మీరు నామాటవినక నాయాత్మహత్యకే మీరంగీకరించినచో నామరణానంతరమే మీకు స్వేచ్ఛదక్కఁగలదు. అంతియేగాని.

గీ. బాకునాచేత నున్నంత వఱకు నాదు
ప్రాణములు నిల్చియున్నంత వఱకు మీకుఁ
గాని యాపురారికేగాని లోఁబడుగ
వలనుపడునని తలఁచుట వట్టిభ్రాంతి॥

గీ. కేకిమహారాజుకూతురు మీకుఁదక్క-
వలెనటన్న రూపావతి ప్రాణములనుఁ
దీసియామీఁద మీస్వేచ్ఛఁ దిరుగుఁడయ్య
విజయులఁత్మని గొనుఁడయ్య వెడలుఁడయ్య॥

మాన—వినదా! నీయుపన్యాసము పూర్తియైనదా? ఇంకేమైన మిగిలినదా? ఓరూపావతీ! నామనోభిప్రాయమును నీకుస్పష్టముగాఁ దెలిపెద నాకర్ణింపుము.

గీ. ఆత్మహత్యకుఁ బూనితి ♦ ననుచు వెలువ
బో దరీమణియని దయ ♦ జూడనామె
వారివసి నీదుమాటల ♦ ననలెసరకుఁ
జేయ ద్యూతము నందోడి ♦ పోయినట్టి
కాంతనెటులైనఁ గొనిపోయి ♦ ఖానునకు న
మర్పణమొనర్పవలె దీసి ♦ నావఁజాల!

గీ. పతిననెడిలత్యమున నను ♦ వదలినవరె
ఖడ్గమునకు శీర్షంబునుఁ ♦ గానుకనిడి
స్వేచ్ఛనిచ్చినవరె యెటు ♦ చేయఁదలఁచి
నావు శిక్షింప యటులెయొ ♦ నర్చునఃబలా!

రూపా—ఆర్యా! మీమనోభిప్రాయమిదియా? సరియే; మీకును నాకును ఋణమూడిపోవుచుండ నేనేమి చేయఁగల్గుదును? మీకు స్వేచ్ఛనీయ లేదనియు మీప్రాణముల నిష్కారణముగ నేను దీసితిననియు నపవాదము నాకేల? ఈమహాపచారముల నేనుడిలో వేసికొని వంశమునకు నేను కళంకము దేనేల? ఎవరికర్మమును వారనుభవించి తీరవలసినదని విధిస్పష్టముగ దనవ్రాతచేఁ దెలుపుచుండ దానిని నెవ్వరు దప్పింపఁగలరు. నేను మీకుఁ జెప్పవలసినదేమియు లేదు. నా చుట్టపక్కములెవ్వరికిని జెప్పవలసినదేమియు లేదు. ఇదిగో నా బాకే యీలోకమునకు నన్నుఁ గూర్చినవార్తలన్నియుఁ దెలుపఁగలదు. హా! సర్దార్బా! నిన్ను విడచియేగుచున్నాను. హరహర మహాదేవ! హరహర మహాదేవ! (అని బాకుతోఁ బొడిచికొని ప్రాణముల విడుచుచున్నది)

మాన—వదలిపోయినది. శనివదలిపోయినది. కావలసినంత స్వేచ్ఛ చిక్కినది. సర్దార్బా! ఎందుఁ బోయెదవు? ఎందుఁబోయెదవు? (అని లోనికిఁ బరువెత్తుచు, సైనికులారా! రండు. రండు. ఇదిమె నము

యము (అని నిష్క్రమించి సర్దర్బాను సంకెళ్ళచే బంధించి తనకుమారుని చేతులతో నెత్తుకొని ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

సర్ద—అన్నా! ఇట్టి యమానుషమైన కార్యమొనర్చుటకు నీచేతు లెట్లాడినవి? నేను నీచెల్లెలినిగానా! నీవు చేతులమీఁదుగ నన్ను బెంచలేదా? నన్నీవిధముగ బంధించుట నీకు న్యాయముగునా?

మాన—ఇప్పుడు న్యాయాన్యాయ విచారణ మెవ్వరికిఁ గావల యును. నోరుమూసికొని నడువుము?

సర్ద—నేను నోరుమూసికొని నడువవలయునా? ఎంతకఠినుఁడ వు? ఎంతక్రూరుఁడవు? కాకున్నచో నాయవస్థ మాటనట్లుండనీ-కన్న కుమారుని యీవిధముగా బంతివలె వాడుచు నడుచుచుందువా? నీ హృదయము పాషాణమిళితమైనది. నీవు రనపుత్రుఁడవా? కావు. కావు కటికివానికి జన్మించవలసిన వాఁడవు. (అటు నిటుఁజూచి రూపావతి శవముఁ గనుఁగొనినదై) ఓరీ! అధమాధమా! ఎవరురా? యింత ఘోరకార్యమున కొడిఁగట్టినది?

మాన—నడచెదవా? వదరుచు నటులనే నిలువఁబడియెదవా?

సర్ద—ఏమిరా? క్రూరా! ప్రేలెదవు? నామాట నీకు వద రులుగా దోఁచుచున్నవా? మూర్ఖా!

సీ. త్రాగుడునేర్చి తు ♦ రుష్కజాతినిఁగూడి
కులధర్మముల నబ్ధిఁ ♦ గలిపినావు
మాయజూదమునందు ♦ స్వీయసోదరినోడి
యందరిలోనిందఁ ♦ బొందినావొ
కఠినత్వమున స్వీయ ♦ కాంతామణిని నిట్లు
నేలపైఁ బడఁగొట్టి ♦ నగడినావు
కన్నకుమారకుఁ ♦ డన్నజాలియొ లేక
నావిధబంతిగా ♦ నాడినావొ

నేనమానుష కార్యముల్ ♦ నీవలె నొన
రించి సిగ్గింత లేకఁ జ ♦ రించినా ను
నధురు బెదరు లేకుండఁగ ♦ వదరుచుంటి
ననుచు నన్నేలరా యన ♦ ద ధమచరిత.

రనపుత్రాంగనల కందఱకు శిరోమణియై వెలుఁగొందు యీసుగుణల లామను దక్కించుకొందువురా? మహాపాతకములన్నియు నీమొగము మీఁదఁ దాండవమాడుచుండ నీకిట్టి బుద్ధులు పుట్టకేమగును? రాజపుత్రి సంస్థానమునందుఁ బుట్టిన శుక్లకైన విశ్వాసమున్నది గాని నీకు మాత్రము లేకున్నది. చేతులకు జోడుఁదగిలించి యంతటి రచ్చలో నిరువైపుల భటులుగావలిఁ గాయుచు నిలువఁబెట్టినపుడు. తండ్రిగారు శిరచ్ఛేదన మొనర్పవలసినదని యాజ్ఞ నీయ నీప్రాణముల రక్షించిన మానినీమణి యెవరురా? ఇంతలోనే కృతఘ్నుఁడవై పోతివి రా?

మాన—ఇదియేనా నాప్రాణ సంరక్షణముఁ జేసినది (అని భార్య శవమును కాలితో దన్నుచున్నాఁడు)

సర్ద—(అతికోపముతో) నీకు వినాశకాలము దాపురించినది. ఆసతీమణియును రూరకఁబోదురా మూర్ఖా! అసువులఁ బాసి నేలపైఁ బడియున్న యీసాధ్వీమణిని కాలితోఁ దన్నెదవఁటరా? నీకాలు భస్మీభూతము కాదేమి? నీకాయువు సరిపోవ దేమి? ఆభగవానుఁడు తనకన్నుల విప్పఁడేమి? ఆకాలుఁడు తనపాశముచే నిన్ను బంధింపఁడేమి? "పాపీ చిరాయు" వనినట్లు నీకే యాయుర్దాయమును బెంపుఁజేయుచుండె నేమిరా? ఛీ! ఛీ! నీ మొగముఁ జూడరాదు? నీతోడ భాషింపరాదు, నీకలుషములన్నియు మమ్ములఁ గూడ నావరింపఁగలవు?

గీ. నడువరాక్రూర! చెఱలోన ♦ నిడరమూర్ఖ
నడువరా! పాపి! మ్లేచ్ఛుని ♦ కిడర తుచ్ఛ

నడువరా! ద్రోహి! ఫలితంబు ♦ గుడవరా! దు
రంతకా! యివన్నియును నీదు ♦ అంతమునకు
సాయకరు లేర! యిద్ది ని ♦ శ్చయము లేర.
(అనుచు నడుచుచున్నది)
మానసింహుండును (వెంటనడుచుచున్నాడు.)

తృతీయరంగము

చెఱసాల

రాజసిం—తాతా! ఆకలి యగుచున్నది.

కేశి—నాయనా! కొంచెము తాళుము. (తనలో) ఆహా! ఎంత దురవస్థ సంభవించినది. అంతటి రాజనై సకలమును గలిగియుండి యు నేడొక్క బాలునకింత యాహారమును గూర్పజాలని నిర్భాగ్యుం డనగుదునని తలంచితినా?

రాజసిం—తాతా! చూడు నాపొట్ట ఆకలికెట్లు కొట్టుకొనుచున్నదో?

కేశి—(చూచి) నిజమేనోయి నాయనా?

చంద్రా—హా! కుమారా! నీకెన్ని పాట్లు వచ్చినవిరా! నాయనా?

గీ తల్లినిన్ గోలు పోతివి ♦ తండ్రియొందు
కక్క ఱకు రాకపోయెను ♦ అన్నినీకు
వేళకున్ గూర్చువారము ♦ విధివశతను
గాలిలోనిట్టి కడగండ్లు ♦ గడువవలసె.
(అంతలో భటులు హారమును దీసికొనిరాఁగా)

రాజసిం—(దినాలున సంపు...నున్న రొట్టెదీసికొని) తాతా! నేనీరొట్టె దిందును!

కేకి—(లాగుకొని) నాయనా! నీవీరొట్టెం దినంగూడదు. ఆరొట్టెలును హారమును యరులచేc బంపcబడినవి. అయ్యవి విషపూరితములై యుండును, నాయనా తినకుము. నీవు కొంచెము సేపు నిదురcబట్టించుకొనుము. తండ్రీ! ఇంతలోనే నీకాహారము రాcగలదు.

రాజ—నేను నిద్దురc బోయెదను గాని నేను లేచునరికి హారమును దెప్పింతువా?

కేకి—ఆహా! తప్పక దెప్పించుదును.

రాజ—అట్లయితే నేను నిద్రcబోయెదను. (పరుండును)

కేకి—సుందరీ! చంద్రావతీ! మనగతి యిటుల వచ్చినది. నీ కాన్పుఫలిత మీరూపుగాc బరిణమించినది. ఆసుగుణలలామ' అనురూపసంపద, అమానవతీ శిరోమణి, నాగారా బంపు కోడలు సమయమునకు వచ్చి నాయుద్యమమును విఫలమొనర్చినది గాని లేకున్నచో మనకీపాట్లు రాcగలవా? నేనటుల నీకుమారుని యాకcటిబాధను దీర్చcగలను? ఓచంద్రావతీ! ఈదుర్మార్గుcడు. ఈఛండాలుcడు మనకుc బుత్రుcడై జన్మించనేల? ఓరీ! కూ్రరా? మానసింహా!

గీ. తల్లిదండ్రుల యెడలc గృ ♦ తఘ్నుcడవయి
చెఱనునుంతు వెయిటుల దు ♦ శ్శీలనీవు

అవును. నీవు కృతఘ్నుcడవే.

గీ. ప్రాణరక్షణc జేసిన ♦ పత్ని నెయుటు
జేసినదురాత్ముcడవు యేమి ♦ చేయ లేవు!

చంద్రా—ప్రాణేశ్వరా! మనకీ చెఱనుండి విముక్తి యెన్నడు?

కేకి—ఈశ్వరునకనుగ్రహ మెపుడు వచ్చునో అపుడు.

చంద్రా—ఈశ్వరునకనుగ్రహమనుదిన కలదా ?

కేకి—లేకేమి ?

చంద్రా—ఉన్నచో!

గీ. నిరపరాధులమంచుక్షమ ♦ న్నించి న్యాయ
పాలనమొనర్పఁ జాల్కా దై ♦ వంబుమనల
సాధుశీలయౌ పావతి ♦ సంగతినటుఁ
జేయునే పుత్రికనునిట్లు ♦ జేయునొక్కొ.

మఱియు.

గీ. కనులు తిన్నఁగఁ దెఱువనే ♦ రని బుడుతను
మెట్టిగోల నెఱుంగని ♦ యీసినువును
పాపమనక యీవిధి నేల ♦ బందుకొనఁగఁ
జూచి సహియించునే? దయఁ ♦ జూపరాఁడె.

గీ. అన్నమో! తాతా! అవ్వా! య ♦ టంచు నంత
పోరుఁ బెట్టుచునుండ నీ ♦ ముద్దుబాలు
గోలవినరాఁడె యతనికీ ♦ గోడలేదె
కసికరము గల్గువాని ల ♦ క్షణమొయిద్ది

కేకి—దేవీ! ఇదియంతయు విధి విధానము. వాని వ్రాతకు భగవంతుఁడైనను నడ్డుకొనలేడు, పసఁడెట్టి యవస్థలనందుమని యీతఁడు మన ముఖములందు వ్రాసెనో వాటినన్నిటిని మనమనుభవించి తీఱవలయును. అందులకై మనము పరితపించి మాత్రమేమి చేయఁగలము?

చంద్రా—ఈకర్మంబుల ననుభవించుటకు మనమేదోనమైన నొనర్చియుండవలయునుగద?

కేకి—ఈకర్మానుభవములిప్పటివిగావు. పూర్వపుజన్మలవి. అప్పుడుమనమెవ్వరి నేవిధముగా బాధపెట్టితిమో వాటినన్నిటిని మనమిప్పుడనుభవించుచున్నారము.

చంద్రా—నాథా! ఇది యేమికర్మానుభవమో నాకేమియుబోధ

పడకున్నది. (తనలో) నాయనా! మానసింహా! నవమాసములు మోసి, కని, పాలిచ్చి, పెంచి యింతవానిని చేసినందులకుఁ దగినకృతజ్ఞతఁజూపుకొంటివి. మాతృఋణమును దీర్చుకొనువాని లక్షణములివ్వియే కాఁబోలు. సకలరాజ్యభారమును నీభుజస్కంధముపై నిలిపి విశ్రాంతి గైకొనుదమని గంపెడంతాశతో సకలవిద్యలనేర్పించి, యొక్కఁడవే కుమారుఁడవు కులముద్ధరించి మాకింత యాధారకుఁడ వయ్యెదవని గారాబమున నోమినతండ్రిగారిఋణము నీవిధముగాఁదీర్చితివా? గడియ కనఁబడకున్నఁ బ్రిదుంచమే మునిఁగిపోయినట్లు పరితపించి యావిధంబు నసీపేర్మిమడిసి జూపుకొనిన నీచెల్లెలిపైఁ జివఱకు నీకింత వైమనస్యముజ నించినదా, మ్లేచ్ఛునకు గోహంతకునకు నీచెల్లెలినిగట్టిపెట్టి నీయంతరాత్మయెటులంగీకరించినది! నీదయాదాక్షిణ్యము లేమైపోయెను, నీచదువులన్నియు నేయేటఁగలిసెను! నీపాలిటికీమద్య పిశాచ మెచ్చటనుండి దాపురించినది? పరమపావనంబగు భారతభూమిని భారతీయుఁడవై బుట్టి చేయునవన్నియు రాక్షసకృత్యము లేనా, పోనిమ్ము, మేమందఱము నీవిరోధులమే గానితండ్రి, నిరపరాధిని, వినయవివేకశీల, సద్గుణావతి మహాపతివ్రత, రసపుత్రస్త్రీయుశిరోమణి, రూపావతి. నీపూర్వజన్మసుకృతవశంబున నీకు భార్యయైనందులకు నామెహితంబులనైన నాదరించి గుణము మార్చుకొనకపోతివే, ఆమెను గాపాడుకొన లేకపోతివే! ఆమె దారుణకార్యమునకుఁ బాల్పడినపుడైన నామెహృదయమెట్టిదో ఎందుచే నట్టికార్యమున కుద్యమించుచున్నదో, విమర్శించుకొన లేకపోతివే, దానినిగూడ నట్లుండనిమ్ము. కడసార మైదేమలైన సరిగరాని వానికన్నులైన తెఱువనివాని, చిదిపిన పాలుగారు యీచెక్కుటద్దముల వాని, మన్మథునిసైతము ధిక్కరించు ప్రకాశవంతమైన యీనవ్యమోముఁగలవానిని, నీకుమారుని యీవిధముగాఁ జెరనుబడవైచి నిద్రాహారములు లేకుండఁ గృశింపఁజేసితివే? నివెరవనుకొందును? ఎట్టివాఁడవను

కొందును? నీహృదయము నల్లరాతికన్న కాఠిన్యమైనదగునని యెన్నఁడైనఁదలఁచితినా? వంశమునకుఁ బేరుఁదెచ్చితివి? తల్లిదండ్రులకు మంచిగౌరవమును సంపాదించిపెట్టితివి? లోకములో బిడ్డలనుగనిన తల్లులనేకకోట్లు గలరుగాని యింతవిపరీతమెందైనఁగలదా, తల్లిదండ్రులచేత భార్యచేత, చెల్లెలిచేత, బంధుగులచేత, బరివారముచేత, జివఋకుభటులచేతదాసీవర్గముచేత, ఛీయనిపించుకొనిన నీబ్రదుకొక బ్రదుకేనా? ఇట్టిపరమదౌర్భాగ్యుఁడవు నాగర్భమునఁ బుట్టకుండినను నాకీమనోవేదనములేకుండునుగదా? ఈమహాపాతకకార్యములునీకుముందునోసంగుఫలితంబులెట్టివో గుర్తింపవైతివి. కులధర్మంబులెట్టివో విచారించవైతివి. కటికకులంబుల ధర్మములకన్న నీధర్మములు నీచాతినీచములై, ఘోరాతిఘోరములై గర్భనిర్భేదకములై దనరారుచున్నవే? మానసింహా! ఇట్టివారేకాఁబోలు పూర్వపురాక్షసులు. ఆరాక్షసులెట్టివారో యెఱుంగకుండినను నీవిపరీతచెయ్దములవలన రాక్షసులిట్టివారుగదా వారిచర్యలిట్టివిగదాయని తెలిసికొంటిని. నీయట్టివారిని కొమరులుగా బడసినచో నెట్టిఫలితముగలుగునో లోకమునకొకమంచిగుణపాఠమును నేర్పితివి? ఇంతకన్న మమ్ములనేమిచేసెదవు, మాప్రాణములఁ గూడఁదీయుదువుగాక, ఆపైనేమిచేసెదవు! అందఱియుసురుల నొక్కమాఱుగ ననుభవింతువు. దిక్కులేని దుర్మరణంబుఁజెందెదవు. ఈదారుణకృత్యంబుల ఫలితంబును దరదరంబులఁదాకఁగుడిచెదవు.

కేకి—సుందరీ! ఎంతకాలమిటుల విలపించుచుండఁగలము? ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము.

చంద్రా—దేవా! ఊరడిల్లఁ జేయునదేమేనిఁగలదా?

గీ. కర్మమును ననుభవించుచు ♦ గాలమెటులొ
గడుపుచున్నాము దుఃఖము ♦ విడచినాము
భారమంతయు దైవము ♦ పైనివైచి
కునుకుఁబుట్టించుకొందము ♦ కొంతసేపు!

కేకి—అటులయినలెమ్ము. ఈతలంబంతయు నొకతూరిదులిపెదను.

చంద్రా—మీరుదులుపుటేమిటి?

(అని తానుదులుపుచున్నది)

(ఇరువురు వండుకొనుచున్నారు)

(తెఱవ్రాలును.)

చతుర్థరంగము

చెఱసాల ప్రవేశము సర్దర్బా:-

(స్వగతము) ఆహా! దైవమా! ఎంతఅన్యాయమొనరించు చుంటివయ్యా,

గీ దీనులను బాధఁబెట్టిన ♦ దిక్కు లేక
నడలుటమొగాని యొడిలోనఁ ♦ బడగవిడడు
ఫలమదేమైననున్నదే ♦ వారిజాత
ఎందులకుఁ గ్రోధమీావు వ ♦ హింతువయ్య.

ఒక్కగర్భమునందుద్భవించిన వారియందే యిట్టి పరస్పరవైషమ్యములఁగల్పించి నాటకమాడించుచుంటి వింక నెట్టివిచిత్రచెద్యముల నీలోకమందుఁ బ్రకటింపుచుంటివో? తండ్రి! దయామయా! ఆర్తత్రాణ పరాయణుండను బిరుదంబువహించితివఁట ఈవిధముగనేహా! అయ్యో మాకింకదిక్కెవ్వరు? ఎవ్వరిని మేముశరణము వేడవలయును. మామానములఁ గాపాడుకొనుటకికఁ తెఱవేది! ఓదీనశరణ్యా! మాకుసంభవించిన యీాపెనుముప్పును దలంచుకొని యేదువలేక యేడువలేక మాయోపికలఁగూడఁ గోలుపోతిమి. నిద్రాహారములకు మొగమువాచితిమి.

మారక్తమంతయు దోసుకాటులకే ధారపోసితిమి. మాశక్తిసామర్థ్యము లేయుడిగిపోయినవి. ఇంకెంతవఱకని బాధపెట్టెదవు? (ఆలోచించి) ఛీ ఛీ! నేనీవిధమున వాపోవనేల? ఇప్పటును ధైర్యమవలంబించి సరియగు ప్రతిక్రియనూహించుటయే మంచిపద్ధతి. ఏమిచేయుదము (ఆలోచించి) ఇటులఁజేసెదఁగాక. కానిమ్ము. వంచకుని వంచనవిధంబుననే వంచింప వలయును. ఇందుఁబాప మేమాత్రమును లేదు.

(ఇంతలో ఆహారమును దీసికొనిభటుఁడు వచ్చును.)

సర్ద—ఓయీ! భటాగ్రేసరా! నాకొక్క సహాయముఁ జేయ వలయును.

భటు—ఏమ్హైఅమ్మా! అది!

సర్ద—నీవు వేగముగాఁ బోయి మీాయధికారియగు రహిమత్ ఖానుని నేను అత్యవసరముగ రమ్మంటిననుము.

భటు—అచ్ఛా! పోతామ్ మాకీ (అని వెళ్లును)

సర్ద—హా! రూపావతీ! నీవీసమయంబుననున్న నాకెంత సహాయభూతురాలివై యుందువోగదా? నామూలముననఁ గదానీకింత టిదుర్మరణంబు సంభవించినది? నామూలముననఁగదా. నీవంతలేసి కష్టం బులననుభవించవలసివచ్చినది? అయ్యో! వదినే! నీవిషయముస్మ రణకువచ్చినప్పుడెల్ల నీదుఃఖము పొంగిపొరలి పోవుచుండునుగదా! మేమాజన్మాంతము నిన్నుఁదలంచుకొని విలపించుచుండవలసినదే యని విధిమానొసల్ల లిఖించెఁగాఁబోలు. నీవు లేకపోవుటచే మారసపుత్రస్త్రీ సమాజమంతయుఁ నిస్తేజమైపోయినదిగదా! అయ్యో! మేమీావియో గమును భరించుటెట్లో తోఁచకున్నయది హా! రూపావతీ! రూపా వతీ! మాకడుపులందెట్టి చిచ్చుఁబెట్టిపోతివమ్మా, (అని విచారముతోఁ బండుకొనునంతలో)

(రహిమత్ ఖాను ప్రవేశము)

రహి—(చెలిసాలతాళము దీసిలోనఁ బ్రవేశించి) మాకీవర్త మాన్ చేసిందిమీకీనిజం,

సర్ద—అవును. వర్తమానంపంపితిని.

రహి—శైకుఁ బోలో,

సర్ద—ఎందుకనియా ప్రశ్నింతురు. (తనలో) నీగతియేమికా నున్నదో తరువాత చూచుకొనవచ్చును లెమ్ము. (ప్రకాశముగా) ఖానువర్యా! ఎంతకాలమునన్ని చెలియుందుంచఁ దలఁచితిరి?

రహి—మీకటాచ్చం మామీదా హెప్పూకులాయించిందీ హంటే అప్టిదాకా!

సర్ద—ఇంతియేగదా! మీగొప్పదనమును గూర్చిగాని, మీ యావైభవమును గూర్చిగాని నాకుఁ దెలిపిన వారీలేరు సుమండీ!

రహి—సచ్ హై? మాదీరూపం వాడ్కీనూసీ కంచర్‌గిం చర్ యివాంయిచ్చి వుండాయ్. మాదీమీసం వాడీమీాదనిమ్మల్ ఖా కుంటాయ్‌వుంది. మాదీసేతుల్యాడూ ఖత్తీపట్టిందీహంటే ఏక్‌దమ్ యెయ్యిమందికి నపాయిసేస్తాది. మాదీబీబీవుండిందీలేదూ దాన్కి మాపాణాల్యాడీమీాద బల్‌ఖుశల్‌వుంటాడ్. మళ్ళీ! మీకీనూడండీ మాకీఏక్‌ముద్దూ తిన్పించిందీవుంటే మాకీ లచ్చల్మీదాలచ్చల్ గురిపి యేస్తాందాసీల్మీదాదాసీల్ తలీపిస్తామ్. సూరుడ్, చంనురుడ్ మీామీా దాదాడిచేసిందీవుంటే మాతురకాబిడ్డావుండిందీలేదూ ఆడ్కీపిరంగుల్ ఖత్తుల్, ఖటారుల్‌యియాల్లకీ తలీపించీ నపాయిచేస్తామ్. మీకీనిక్కా సేన్కుందీఅంటే బీబీసేసీ మాదీబీబీనాదూవుండాడూ లేదూ ఆడ్కీ దాసీకిసేస్తా దేఖో.

సర్ద—సాహేబుగారూ! మీరు సారాయమనినఁ జాలయిష్ట మనివిందును, నిజమేనా?

రహి—నిండా హిష్టంవుంది. పీపాల్ పీపాల్ పిల్సి సేస్తామ్ దేఖో. మాము సల్మార్ తెడాఖా! కోఁ హైరే.

భటు—హాజర్ హై !

రహి—జల్దీ సారాసీసా లేకరావ్?

భటు—అచ్ఛా ! (అని నిష్క్రమించి సారాయమును, గ్లాసును దెచ్చియిచ్చును)

రహి—మీకీ ముందుపీయేతో మాకీనిండానంతోషంవుంది.

సర్ద—నాకింతవఱకెన్నఁడును నలవాటులేదు. నేను మీయా ధీనమైన పిమ్మట పుచ్చుకొనవలందునా ! గ్లాసిటుదెండు. నేనుపోసి యిచ్చెదనిటు తెండు.

రహి—అహాహా వాహావా ! మాదీ పానాల్యావమా మక్కాయెల్లీపో నాడ్-మామీదా మీకీహింతకటాచ్ఛంవుందీ అని తెల్పిందిలేదుగా అండి ! అచ్ఛా ! దాలో-దాలో-అమ్మా-దాలో-జల్దీదాలో-(అనిగ్లాసుయీయఁగా)

సర్ద—(గ్లాసునిండ సారాయమును బోసి యిచ్చును.

రహి—ఉండూ అమ్మా. ఉండు. ఖడావుల్ వాడ్కీ సెల్యూ యిచ్చివస్తాయ్ మాకీ (అని జోడూడఁదీసి సోఫాపైఁగూర్చుండి త్రాగును) సలాం. మీదసలాం పెడ్తాయ్.

సర్ద—మఱియొక గ్లాసునిచ్చెదను. (అనియిచ్చును)

రహి—అచ్ఛాదాలో-(అనిత్రాగును)

సర్ద—ఇంకొక గ్లాసు నిచ్చెదను. (అనియిచ్చును)

రహి—దాలో హమ్మావాడూదాలో అమ్మా ! మాకీ పిల్చి యేస్తాంగాఅండి. (అని త్రాగును)

సర్ద—(మఱల గ్లాసునింపుచుండును)

రహి—ఫిర్ దాత్తె క్యా ?

సర్ద—మీకుఁ గావలసినంత యిచ్చెదను-(అనియిచ్చును)

రహి—బరాబర్, బరాబర్. మాబురాగ్రివాడీపైన ఖైపూ వాడూ ఎక్కి-బజాయిస్తావుండాడ్. జర్. ఠైరో!

సర్ద—మిగులఁ జోసితివిగా! దీనివి మాత్రము పుచ్చుకొనుము,

రహి—అచ్ఛా! మీదీమాటా విన్కాపోతే మాకీ కొంపా ఖూల్తుంది. (అనితాగును) అమ్మాఁవాడ్. మాకీవొక్క-ముద్దూ తిన్పించిందీహంటే మాదీపానాల్వాడూ చంతోషంవడ్తాడ్ బైఠో.

సర్ద—(స్థాపామీఁదఁ బిర్కగాఁ గూరుచుండును)

రహి—ఒక్క-ముద్దూతిన్పించూహమ్మాఁవాడ్! (అని ముద్దుబెట్టుకొనఁబోవ)

సర్ద—మీకు ముద్దులకేమిలోటుండును. నేడు మాత్రము నన్ను క్షమించుఁడు. నేను వాశరీరమస్వస్థతగనున్నది. రేఁపుతప్పక మీకోరికె నెరవేర్తును.

రహి—అచ్ఛా! ఠేపూమాట ఖరారూచెస్తాయ్.

సర్ద—రేపుతప్పదు.

రహి—బరాబర్ హై! చంతో చంగావుండింది. జరాగ్రిసోజాతే. హమ్మాఁవాడ్-మాదీకోటూ, యిడ్చియేస్తాయ్ హుక్కాగావుంది. (అటులొనర్చి నిదురించును)

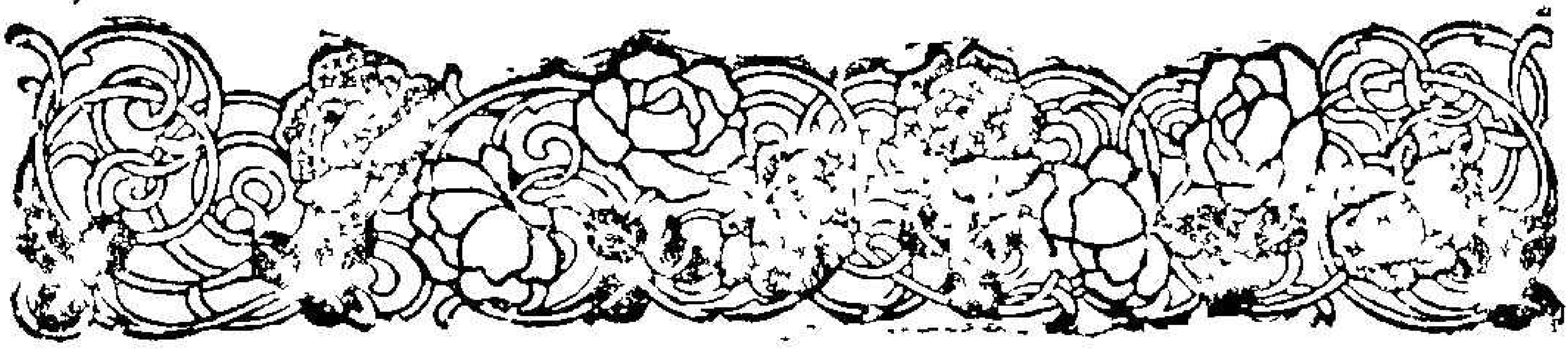
సర్ద—అమ్మయ్యా! ఈకూగ్రిరాత్మునకు గాఢముగనిదురఁబట్టినది! నేనింక వాఁపగ్రియత్నమున నుండవచ్చును. నాయొద్ద బాకున్నది గదా! దీనికిఁదోడు (వాని మొలయందున్న యొరనుండి ఖడ్గమును దీసి) ఇదిగూడ నాకు సహాయకారి కాఁగలదు. ఈయర్ధరాత్రిమున నన్నెవ్వరును గుర్తించకుండ పురుష వేషమును ధరించుట యుత్తమమని తలంచెద. (ఆలోచించి) బాగున్నది, సమయమునకు నాకీకోటుకూడ

సక్కఁజకు వచ్చినది. (అని పురుషవేషమును ధరించుకొని) నన్నిప్పుడు గుర్తింప నెవ్వరును సమర్థులుగారని తలంచెదను. బహుశః వీరిగుడారములముందుగుఱ్ఱము లుండవచ్చును. ఏదోయొక్కగుఱ్ఱము నెక్కి పలాయనమగుటయే మంచిది. (అని సాహెబుకడకుఁజని) నిదురించుచున్నట్టులేనా (కదిపిచూచి) ఆహా! నిదురయే! సమయముఁగూడ బాగుగానున్నది.

గీ. కాఁగినిదురించినట్టి పం ♦ దయును బచ్చి
పట్టివాఁడును సములంచు ♦ నార్యులనెడి
మాటపట్టి దిగాదది ♦ నేటితోడ
దెలిసికొంటినీ మూర్ఖుని ♦ వలననిపుడు.

ఇంకనాలస్యమెందులకు బోయెదను గాక (నిష్క్రమించుచున్నది)

సతీసద్ధర్మా

చతుర్థాంకము.

(ఒకకొలనుతీరము)

ప్రవేశము సర్ధర్మా !

సర్ధ—ఆహా ! యిప్పటికి గదా ! నాదాహమును దీర్చుకొనుటకుఁ దగిన నీరమునుగాంచఁగలిగితిని. ఏమిగాలి వీచుచున్నది. ఈవృక్షచ్ఛాయ నింక విశ్రమించెదఁగాక. ఈలోపలనశ్వయుగూడ బడలికఁ దీర్చుకొనఁగలదు. (నెమ్మదిగా నడచుచు) అయ్యో ! దగ్గఱకుఁ జేయుటకుఁగూడఁ దగిన యోపిక లేకున్నది. ఏమిచేయుదాను ? అబ్బా ! ఆయాస మతిశయించుచున్నది. నిదురించెద. (అని అటులనే పడి పోవును)

భగవాన్ (ప్రవేశము)

భజగోవిన్దమ్ భజగోవిన్దమ్

భజగోవిన్దమ్ మూఢమతే

సంప్రాప్తే సన్నిహితే కాలే

నహినహిరక్షతిడు కృఞ్కరణే॥భ॥

సర్ధ—అబ్బా ! దాహము. దాహము.

భగవాన్—(చూచి) ఎవరు చెపుమా ? దాహము దాహమనుచున్నారు-(చూచి) పాపమీతఁడెవరో మార్గాయాసముచే నిచ

ట విశ్రమించెఁ గాఁబోలు. దగ్గఱకుఁ బోయిచూచెద అని పరిక్రమించి) ఓయీ ! నీవెవరు ?

సర్ద—(పలుకకుండును)

భగ—పాపము-పలుకకున్నాఁడు.మూర్ఛావస్థయందున్నాఁడు గాఁబోలును-(అని కొద్దిగా నీరమును మొగముపైఁ జల్లి లేపఁదీయును)

సర్ద—(కూర్చుండి ఆయాసపడుచుండును)

భగ—అయ్యా ! ఓపికయున్నచో ! నీవెవరవో ఎందుండివచ్చుచుంటివో, నీవింతబడలిక జెందఁ గారణమేమో తెలుపుము?

సర్ద—అయ్యా! నేనా ? కేకిమహారాజకుమార్తె...అఁకాదు. కాను. కుమారుఁడను.

భగ—కుమార్తె-అఁకాదు కాదు. కుమారుఁడనంటివి. ఇందు నఁబట్టి చూడనీవు. నీస్థితినంతయు గుప్తముగా నుంచుకొని నటులఁదెలియుచున్నది. నా యెడల నీవనుమానించనక్కఱలేదు.

గీ॰ వయసుఁదీఱిన వాడను ♦ భాగ్యభోగ
ములను వదలి వనాంతర ♦ ములను జేరి
కందమూలాదులను దిని ♦ కాలమెల్ల
నారమేశుని కరుణకై ♦ యర్పణంబొ
నర్చినట్టి వాఁడనునను ♦ నమ్ముమబల॥

నీస్థితినున్న దున్నటులనే వచింపుము.

సర్ద—మహానుభావా ! నేననుమానించిన సంగతివాస్తవమే-నాస్థితియిది మహాత్మా ! నాయన్న మానసింహుఁడనువాఁడు త్రాగుబోతయి మారసపుత్రులకా గర్భశాత్రవులగు తురుష్కులతోఁగూడి జూదమాడి యందునన్నుఁ బందెముగా నిడియోడిపోయి నన్నెట్టులైన నాతురుష్కుల స్వాధీనముఁ గావింపవలయునని విశ్వప్రయత్నములు

నేయసాగెను. ఆర్యా ! తనాదినేటివఱకు సూకుటుంబమునకుఁ గలిగిన విపత్తులనేను నానోటితో నేమని వచింతును ? ఇదికారణముగా నావదిన గారకాలమృత్యుదేవత పాలఁబడియెను. తల్లిదండ్రులు చెరయందుంచఁబడిరి. నేనును నిన్నటివఱకుఁ జెరయందే యుండియే తురుష్కుఁడు నాపైఁగన్నువైచి యింతఘోరనాటకము నాడించెనో వానిని మోసగించి యిటులఁ బలాయనమైవచ్చితి. దేవా ! నేఁడునా పాలిఁటదైవసములై తాముగన్పించిరి.

భగ—అమ్మా! ఎంతపని జరిగినది? నీపేరేమమ్మా ?

సర్ద—నాపేరు సర్దర్బాయందురు.

భగ—అమ్మా ! సర్దర్బా ! నీవు నీస్వేచ్ఛరీతిని నాయాశ్రమమునం దుండవచ్చును. నీకేమియు భయములేదు. తల్లీ! నీకుఁ గొలదికాలములోనే శుభములు రానున్నవి. అమ్మా! ముందీనీరమును త్రాగి దాహముఁ దీర్చుకొనుము.

సర్ద—(త్రాగును)

భగ—అమ్మా ! మనమింక నాశ్రమమునకుఁ బోవుదము. రమ్ము, దేవపూజా కాలము సమీపించుచున్నది. ఆ అశ్వము నీవెక్కి వచ్చితివి గాఁబోలును. దానిని నెమ్మదిగా తీసికొని వచ్చెదవా?

సర్ద—చిత్తము.

(నిష్క్రమించుచున్నది.)

ప్రథమరంగము.

[వీరసింహుఁడు ప్రవేశము]

రాణీపురమున కింకనెన్నిదినములు ప్రయాణముఁ చేయవలయునా ? అబ్బా! నాలుగుదినములనుండియు రాత్రింబవళ్లు ప్రయాణమొ

వరించుచున్నను దీనికంకురాకున్నది. (జేబునుండి పటమునుదీసి) సుం
దరీ! నిన్నుదర్శించుభాగ్యము నాకెన్నడబ్బును. హౌరా! కాలమహిమ!

గీ. నిన్నుదర్శింపఁగా నెంత ♦ నేనుతంద్రి
పడుచునుంటినో యంత నా ♦ పైనమిపుడు
మందగతిఁ జెందుచున్నది ♦ మానినీయిఁ
కెంతకాలము నేను స ♦ హింపవలెను!

ఓ కాంతామణీ! ఇంతకష్టమనుభవించుచు నేను ప్రయాణమొనర్చుచున్నను నాకు లక్ష్యము లేకున్నది. నీదర్శనానంతరము నన్నాదరింతువా? యింక నన్నుమించువారీ ముజ్జగంబులందుఁగూడ నుండరనియే నా నమ్మకము (పటమునుముద్దుఁబెట్టుకొనుచు) మదవతీ! నీచిత్తరువే నన్నింతగా భ్రమఁబెట్టుచుండెనే నీరూపురేఖావిలాసంబుల స్వయంబుగ వీక్షించినచో నేనింక నెంతిపరవశుఁడనగుదునో? ఓ అశ్వరాజమా!

గీ. ఇంకనేని యడుగులు మెల్ల ♦ నిడఁగకుండ
చులుకుఁదనము నాకీయనింతఁ ♦ జూపెదేని
మదవతినివేఁ గలసి నీదు ♦ మాటఁజెప్పి
పారితోషికమిప్పింతుః ♦ బడయుమమ్మ!

ఓ ప్రభాకరా! నీవైనపుణ్యంబుఁ గట్టుకొనరాదా? నీరథంబునకునన్నుఁగట్టుకొని యాసుందరాంగియున్న తావునఁ బడునటుల వదలరాదా? నీ కేలఁగరుణవచ్చును, మాయట్టివారిపై నీకే కరుణయున్నచో నింత తాపమునుబుట్టింతువా? నీ సహాయమునంబి వారిసహాయమువంటిది. నేను రాణీపురమునకు చేరువఱకు నెండైనడాగియుందుము, బడలికయును నదిలేకుండ నెట్టులెట్టులో నామనోహరినిగలసికొందును. ఇదియే నీవు నాకు జేయఁదగినసహాయము. అల్లదిగో! చేరువనొక కొలనుగాన్పించుచున్నది. అచ్చటకుబోయిఁ యించుకనీరముఁద్రావెద (అని యటుల జేసి) ఈకొలనులోనినీరము నిత్యమువాడుకలో నున్నటులఁగాన్పించెడి

సీ. ఈవిజనారణ్యమధ్యంబున నీసీరమును వాడుచున్న వారెవరైయుం
దురు? అడవిజాతులవారైయుందురు. వారేయైనచోఁ ద్రోవమధ్యం
బున వారికుటీరములైనఁ గాన్పింపవా? కాదు. ఎవరైన ఋషీశ్వరులు
తపస్సుచేసికొనుచుండవలయును. అటులైనచో నాశ్రమముండవల
యుఁగదా? ఎవ్వరున్న మనకేమి? మనత్రోవను మనము పోయెదము.
ఈయెండవేడిమి నన్ను వెంటనే ప్రయాణము జేయనిచ్చుటలేదే? ఇంచు
కంత విశ్రమించి పోవుదము. (అని ప్రక్క వేసికొని పరుండి మఱలఁ బట
మును జూచుచు) ఓ లావణ్యశిరోమణీ! నీసౌందర్యము నామనంబును జిం
దరవందరఁ జేయుచున్నది. నిదుర రానిచ్చుటలేదు. ఏమియుఁ దోచని
చ్చుటలేదు. హారము గైకొందుమన్న బుద్ధిపొడముటలేదు. ఎంతత్వరితగ
తినిన్నుఁ గలియుదమన్నను నాప్రయాణమాత్రకంతకు మందగించుచు
న్నది. ఓరీ మదనా! నీబాణము లెంతచుఱుకైనవిరా? పౌరుషవంతమై
యలరారు రసపుత్రవంశోద్భవుండనయ్యు నిన్నుమాత్రమేమియుఁ జే
యఁజాలకున్నాఁడను. నేనేయననేల? నీదారికెవ్వరును నెదురురాలేరు
నీతోడివైరమును బూనలేరు. నీప్రభావమునడఁగాఁ గొట్టలేరు. నీకుఁ
బాదాక్రాంతులై శరణము వేడినచో నీకు దయయున్న నింత భిక్ష బెట్టుదు
వు. లేనిచో నదియును లేదు. కాని యాదీనుని మాత్రము పాడలఁ
గొట్టకుము.

గీ. ఇంచుకంత వేచెద వేని ♦ యెటులనేని
జేరువాఁడ రాణిపుర ♦ సీమకేను
పిదపనీస్వేచ్ఛఁ జెలఁగుచు ♦ బదునుగలుగు
బాణములచేత బాధింప ♦ వచ్చుమదన!

గీ. వామనోహారియును నేను ♦ ప్రేమమెయిని
సంచరించునప్పుడు విజృ ♦ భించు మయ్య

యొంటరిగనున్న నాపైని ♦ యుద్ధమునకు
దిగినవాఁడు పరితాపంబు ♦ లగుపడునొకో!

ఇదియేమి మిక్కుటముగ నాకలి వేయుచున్నది. ఇందెందైన నబం డ్లుదొరకునేమో? వెదకిచూచెదను. (అని వెదకుట నభినయించు)

[భగవాన్ ప్రవేశము]

భగ—ఎవ్వరీరాకుమారుఁడు. ఈయరణ్యంబున కేటికివచ్చెనో?

వీర—మహానుభావా! తామిందుండుతపస్వులా?

భగ—అవును. ఇచటనుండువారమే.

వీర—ఇందెచ్చటనైన నిన్ని కందమూలములు లభింపఁగలవా?

భగ—మీకంత యాకలియగుచున్నదా?

వీర—మహాత్మా! నాయాకలి యిట్టిదని వర్ణింపనాకు సమర్థ తలేకున్నది.

భగ—పాపము, నాయనా! మాయాశ్రమమునకురమ్ము. నీకు గావలసినన్ని ఫలహారములనొసంగెదను.

వీర—అయ్యా! తమయాశ్రమమేమాత్రము దవ్వునఁగలదు?

భగ—చాలదగ్గఱనేయున్నది.

వీర—తాపసోత్తమా. తమయనుగ్రహాతిశయమునకనేకవం దనములు. పోవుదమా?

భగ—రమ్ము రాకుమారా! రమ్ము.

వీర—(తనలో) దిక్కులేనివారికి దేవుఁడే తోఁడని పలుకుటిం దులకే కాఁబోలు. విజనారణ్యములని పేరునకేగాని భగవంతుఁడెచ్చోట లేఁడు? దీనరక్షణపరాయణుఁడుగదా? శరణాగతబిరుదాంకితుఁ[illegible]నా? అయ్యా! గుఱ్ఱమునిచ్చటనే నిలిపివచ్చెదను.

భగ—నీయిష్టము. ఈయరణ్యమున నెవ్విధమైన భయ[illegible]నుఁ లేదు.

వీర—చిత్తము. ఇదియంతయు నీశ్వరవిలాసము. నడువుము.

భగ—రమ్ము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయరంగము.

కొలనుతీరము,

వీరసింహుఁడు ప్రవేశము.

వీర—ఎంతమంద భాగ్యుఁడను? చేతఁజిక్కినయవకాశమును జెడ గొట్టుకొంటిని. మునికూడ దఱిలేని తఱిదాఁరి కేను. అయినా నాస్తులక్షణం బులనెచ్చటనో వీక్షించినస్మృతి తగులుచున్నయది. నాకడఁ జిత్రఫల కముపోకడలీయమకడనగుపడుచున్నయవి. ఈమె యామెయైయుండునా? అయియున్ననిట్టిదురవస్థకు రాఁగారణమేమి? అడిగి తెలిసికొనియుండిన నీ వృథాలోచనము పుట్టకనేయుండునుగదా? తిరుగఁబోయి యడుగుదమ న్న మఱలివచ్చిన హేతువును నేమని చెప్పఁగలుగుదును. ఏతద్వృత్తాంత ము సరయక ముందునకడుగు తెగువలేకున్నయది, పాడుసిగ్గు మంచి తరుణమును పాడుచేసినది. మర్యాదపూర్వకముగాఁబృచ్ఛించినను కొం చెము వృత్తాంతము తెలిసెడిది. ఈమె సర్దర్బా యేమోయను భ్రాంతి కాదే మోయనుసందేహము మనస్సునుకల్లోలపఱచుచున్నయది. ఆమె యెదుట సర్దర్బా యను నామముచ్చరించియుండిన నామెముఖలక్షణములైనను ఆమెవృత్తాంతమును ద్యోతకము చేసియుండెడిది. గతించినదానికిఁ జింతిం చినఫలములేదు. ఇఁకముందు యోచన (ఆలోచన మభినయించి) అశ్వము నధిష్ఠింపఁబోవునప్పటికిది కదలకున్నది. అందులకు గారణమరసికొనవా జిని బరీక్షింపఁ జరణము బెణికినగతి కనుపట్టినది. అందుచేదానికిఁ జికి త్సనొనరించి కొంతవిశ్రాంతినొసంగిన తరువాతఁ బ్రయాణమైపోవుటకు

నిశ్చయించితినని నాపునరాగమనమునకు నాయమయడిగినఁగారణంబు గానుడివెదను. ధైర్యమువహించి, ఆసుందరి చరిత్రమును దెలిసికొని యెదను. మానసమా సిగ్గుఁ బోఁద్రోలుము! సాహసము పూనుము. అనుమానమును నివర్తింపుము. నీస్థైర్యమునందే యీకార్యసాఫల్యము నిలిచియున్నది.

[అని నిష్క్రమించును.]

తృతీయరంగము.

కొలనుతీరము.

మాన—అయ్యో! నాదశ యెంతకువచ్చినది! ఈసర్దార్ని యె నిమిదిదినములలోఁబట్టి యొప్పగించనియెడల గంతమునుత్తరింతునని రహిమత్ఖానుఁడు దీక్షబూనియున్నాఁడే? ఏమిచేయుదును? ఎక్కడను న్నదని వెదుకుదును. వెదకి వెదకి వేసారిపోతిని. ఓరా! రెంటికినిఁ జెడి నరేవడిఁజేతినైనదే నాపని.

సీ. తల్లిదండ్రుల దయా ♦ దాక్షిణ్యములులేకఁ
జెఱలోనవసియింప ♦ జేసినాఁడ
కఠినుండనై పాత్రి ♦ కాంతను గోల్పోయి
యేకాకిబ్రతుకు వ ♦ రించినాఁడ
చెనఁటినై జూదమం ♦ దునఁ జెల్లెలినినోడి
వంచనబుద్ధిఁజ ♦ రించినాఁడ
కులధర్మములమంటఁ ♦ గలిపిమ్లేచ్ఛులవంచ
బడి చరించుటకుపా ♦ ల్పడినవాఁడ॥
.. అన్నివిధముల భ్రష్టత్వ ♦ మందినేను
బ్రతుకగా నయ్యో నేను ని ♦ ర్భాగ్యవశత!

కాలమా! నన్ను నెట్టిదు ♦ ర్గతికిఁ దెచ్చి
బాధపెట్టుచునున్నావు ♦ పాపమనక।

గీ॥ పావనంబగు రసపుత్ర ♦ వంశమందుఁ
బుట్టిలాంఛనమగు కత్తిఁ ♦ బట్టియిట్లు
మొరక తొత్తుర్కులనుగూడి ♦ బూదిఁగల్పి
కొంటి నావిద్యలవకీర్తిఁ ♦ గంటిఁదుదకు॥

గీ. కనినవారెల్ల ఛీయంచు ♦ నన్నుఁజివాట్లఁ
బెట్టవాటిని నొకమూలఁ ♦ బెట్టినంత
తంబు మధుసేవఁజేసి య ♦ కంబుఁ గోలు
పోయి చరియింపనెల్ల న ♦ న్యాయమయ్యె.

(ఆలోచన మభినయించి) ఛీ! చెడినవాఁడను చెడనేచెడితిని. ఇప్పుడు మంచిపేరువచ్చునా? నాగౌరవకీర్తుల నార్జింపఁగలనా? తలపెట్టిన కార్యమునందు విముఖుఁడను గానేల? మదుద్యమమందుమూఁడువంతులు నిర్వహించి యిఁకనొక్కవంతునకా వెనుకంజవేయుట? ఏమైనఁగానిమ్ము ఇఁక నెనిమిదిదినంబులు గడువుగలదుకదా! ఈయరణ్యప్రాంతములఁ గూడ వెదకెదనుగాక. పోయెదను (అని కొంతదూరమునడచి) చాల దూరము ప్రయాణముచేయుటచేఁ గాఁబోలు దాహబాధ మిక్కుటంబుగ బాధించుచున్నయది. ఈకొలనులోని నీరమతినిర్మలమై దాహపీడితులగు వారికెంతయో శాంతముగ స్వాగతమొసంగుచున్నది. కొంచెము దాహముఁదీర్చుకొనియెదఁగాక (అని దాహముఁబుచ్చుకొనుచున్నాఁడు)

సర్ద—(ప్రవేశము) ఈకొలనుకువచ్చుటయనినను యీప్రాంతమునఁగల కందమూలముల సేకరించుటయనినను నాకుత్సాహము దినదినాభివృద్ధిం జెందుచున్నయది. రాణివాససౌఖ్యముకన్న యాశ్రమనివాసమే అన్నివిధముల శ్రేయమైనదని స్వానుభవమున గ్రహింపఁ

గలుగుచున్నదానను. ఈయాశ్రమనివాసముచే నాకష్టములనే మఱచి నట్లగుచున్నది. కాని యాశ్రమమున కిరుగుపొరుగు నెవ్వరును లేక పోవుటయుఁ దఱచుగా మునీంద్రులవారు బయటకుపోవుచుండుటయుఁ దటస్థించుచుండుటచే నొంటరిగనుండ భయమగుచున్నది. (ఆలోచించి) ఇదేమి! ఇచటనే నిలువఁబడితిని. నిన్నటిమహానుభావుఁడు రాఁగలఁడో! పరిశుభ్రమగుజలంబును ఫలాహారమును సిద్ధముగనుంచుమని గదా మునీంద్రులవారియాజ్ఞ, ఆమహానుభావుఁడెవ్వరయి యుండును? వీరసింహమహారాజు కాఁడుగదా! నేనుజూచిన చిత్రఫలకమునకును వీనిరూపరేఖావిలాసములకును వీసమేనియుఁ దారతమ్యమున్నటుల గాన్పింపదే. వీరసింహుఁడేయైనచో నన్ను గుర్తింపకుండునా! నాచిత్రఫలకము వానికడనున్నదిగదా! మనోహరా! నామనంబునుహరించియు నింతవఱకు నీపదనారవిందసందర్శన మహాభాగ్యమునాకుఁ గలుగఁజేయక పోవుటకు నేనుగావించిన మహాపరాధమేమి? నేనిట్టియవస్థల నందుచుండినను నీకింతవఱకుఁదెలియలేదా? అయ్యో! తెలిసియుండిన బాంధవ్యము మాటయెట్లుండినను సాటివంశజుల మింతటియవస్థలో నుంటిమని సహాయమొనర్పనైన రాకుందువా? అయ్యో! హృదయేశ్వరా! నేను నీకర్ధాంగలక్ష్మినై సుఖపడుభాగ్యమేనాకున్నచో బ్రతుకీవిధంబు గనుందునా?

మాన—ఎవరానిలుచున్నది? (అనిపరకాయించిచూచి) అవును సర్దార్బాయే. సందేహములేదు. అమ్మాయ్యా! నాకష్టములు నెరవేరినవి. ఇంకెందుఁబోఁగలదు. (అనిచివాలునఁబరువెత్తుకొనివచ్చి సర్దార్బాను పట్టుకొని బలవంతముగ లాగికొనిపోసాగును.)

సర్ద—(విడిపించుకొనుచు) ఎవరునీవు? నన్నేలబట్టుకొంటివి?

మాన—(విడువక) నేనెవరిననియా! నేను మానసింహుఁడను నీయాన్నను. నీవు మారువేషమును దాల్చినంతనే నిన్ను గుర్తించలేద

నుకొంటివి కాఁబోలు. నడువుము. ఎంతదూరము పోఁగల్గుదువు?

గీ. మానసింహుని కంఠాన ♦ బ్రాణముండు
ధారవిడుచునె నిన్నదెం ♦ తటిదురంత
కార్యమైనను వెనుదీయఁ ♦ గాఁగలండె
యింతయత్నంబు విడువ న ♦ హించుసుకొ్క॥

సర్ద—(ముజాల గట్టిగా విదలించుకొనుచు) నీయత్నమునువిడు వవా? విడువవా? (పట్టునువిదలించుకొని దూరముగా నిలువఁబడి) నీవు విడుచునదేమి రామూర్ఖా! (బాకునుదీసి) ఇదియే విడిపించగలదు. ఈబాకు నాచేతనున్నంతవఱకు నీవుగాని నిన్నుపుట్టించిన బ్రహ్మగాని నన్నేమియుఁ జేయఁజాలరని నిశ్చయించుకొనుము. ఓరీ! క్రూరా! అమానుషమైన యీబ్రదుకు బ్రదుకుటకంటెఁ జచ్చి భూదేవిభారము ను దీర్చరాదా? నాయన్నవని చెప్పుకొనుచుంటివా? ఎక్కడియన్నవు? ఎక్కడి చెల్లెలను?

గీ. నిక్కముగఁ జెల్లెలనయైన ♦ నిక్కరణిని
నదురుబెదురు లేకుండఁగ ♦ నన్నుఁబట్టి
కరకతురక కర్పింపంగ ♦ గడఁగగలవె?
పాతకుఁడ నీకునాకు సం ♦ బంధమేమి।

పో! పొమ్ము. ఇంకనైన జాగ్రత్తగ బ్రతుకుము. నాకన్నయు ను లేడు నీకు చెల్లెలును లేదు. నాచేతులారనిన్ను వధింపలేక నింతటితో విడచితి. ఇంకను నీదుర్మార్గమును విడువకున్నచో నీపాలిట నీబాకే యమరూపముధరించుననుకొనుము. పొమ్ము పొమ్ము.

మాన—పోవలయునా? పోయెదను. పోయెదను. నేనుపిరాయుధుఁడ నైరాఁబట్టి నీవుతప్పించుకొంటివి. నీయునికి నెఱింగితిఁగదా? సరే కాచు కొనుము. (అని మీసమును మెలివేయుచు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సర్ద—అయ్యో! ఈదుర్మార్గుఁడునన్ను వెంటనంటియేయున్నా

డే. నేనిప్పుడేమిచేయుదును? వీనినివెన్నాడుచుఁ మనుష్యులెందఱు వచ్చుచుండిరో గదా? హా! దైవమా! నాకష్టముల కేనాటికంతులేకున్నదే? నీదే భారము. నేనింక నాశ్రమముఁ జేరెద.

(అని నడచుచున్నది.)

వీర—(ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ఆఁ. ఆశ్రమమునఁ జూచిన కాంత యీబిడయే! పలుకరించి చూచెదను. (ప్ర) ఓమానవతీ శిరోమణీ! ఋషీంద్రుఁ డాశ్రమమునకు వచ్చి నన్నుఁగూర్చి యేమైనఁ బృచ్ఛించెనా?

సర్ద—అడిగినారు. నాకేమియుఁ దెలియలేదు. మఱల వత్తుమని గాని రామనిగాని నాతోడ నేమియుఁ జెప్పలేదు. ఇంతఫలహారమును గైకొని దాహమును గైకొని వెడలి రంటిని:

వీర—అందు కాతఁడేమనియెను?

సర్ద—"అట్లయిన మఱల రావచ్చును. నాతోడఁ జెప్పకుండఁ వెళ్లరు. అశ్వముయొక్క మంచి చెడుగుల విచారించుటకై వెడలియుందురు. వారు వచ్చులోపల మఱల నిన్నిఫలములను మంచినీరమును సిద్ధపఱచియుంచు"మని యాజ్ఞయిచ్చుటచే నందుకొఱకే నేనీకొలనుకు వచ్చితి.

వీర—కాంతామణీ! మీయుపచారమున కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. (తనలో) హృదయమా? తొందరపడకుము. (ప్రకాశముగా) మానవతీ! నీరూపరేఖా విలాసములను బట్టి నీవొక రాకుమారికవలెఁ గాన్పించుచున్నావు. నాతలంపు నిజమైయుండునా?

సర్ద—(తలవంచుకొని) యూరకుండును.)

వీర—తలవంచుకొనియెదవేమి? చెప్ప నిష్టము లేకున్నది కాఁబోలు?

సర్ద—మహాత్మా! చెప్ప నిష్టము లేకఁ గాదు, నాప్రస్తుతా

వస్థ నావిషయము నంతను గూఢముగా నుంచుకొనుమని ప్రబోధించు చుంటచే నిట్లుంటిని.

వీర—ఏమీ! నీస్థితి విషమదశయందున్నదా? పాపము! ఓమా నినీమ్మణీ! నీకష్టోదంతమును నాచెవులం బడవైచితివేని నాశక్తి వంచన లేని సహాయము నొనర్చెదను. నీవెంతమాత్రమును సందియపడ నక్కఱలేదు.

సర్ద—ఆర్యా! నామూలమున దమకుఁ గష్టమెందులకు?

వీర—ఒక యబలకష్టదశ యందున్నప్పుడు తన్నివారణోపాయమునకుఁ గడంగుట కష్టమగునా? అంతియేగాక?

గీ. క్షత్రియుఁడనుగ జన్మించి ♦ శస్త్రమిటుల
హస్తమునఁదాల్చి ధర్మమా ♦ ర్గానుసారి
నై చరించెదు నాకొక ♦ యబలఁగాచు
టనిన విధిగాని కష్టకా ♦ ర్యంబుగాదు.

మఱియు.

గీ. జన్మసాఫల్యకార్యముల్ ♦ సలుపలేని
హీనులవని జన్మింపఁగ ♦ నేలనట్టి
వారుగిట్టి భూదేవికి ♦ భారమింత
దీర్చుచో నామె కెంతయో ♦ తేలికగద॥

సర్ద—(తనలో) ఈమహానుభావుఁడు వీరసింహుఁడేయై యుండునా. అడుగుదమన్న నేమనుకొనునో! హృదయమా! సిగ్గును రవంత సేపావలకుఁ బాఱఁద్రోలుము? (ప్రకాశముగా) ఆర్యా! తమరెవరో-నే- నడు- గవ- చ్చునా?

వీర—దానికేమి సందేహమా? చెప్పెదను. రాజపుత్రుఁడను వీరసింహుఁడను- చాలునా?

సర్ద—(తలవంచుకొని యోరకంటఁ జూచుచు) ఆర్యా! అట్లనా?

వీర—అబలారత్నమా! నానామమును మాత్రము తెలిసికొని నసంగతిఁ దెలుపకపోవుట భావ్యముగా నుండునా?

సర్ద—దేవా! తెలుపకుందునా? రాణిపురసంస్థానాధీశు పుత్రికను. సర్దర్బాయను దానను. నేనే- (అని విచారవదనయై నిలువఁబడుచున్నది.)

వీర—ఎంతమందమతి నైతిని? ఎవరి ముఖారవింద సందర్శనమునకై యీయాత్రియానము సల్పుచుంటినో, ఏయిందుముఖి కరుణాకటాక్షవీక్షణములకుఁ బాత్రుఁడను గావలయునని తాపత్రయపడుచుంటినో, ఏవనితవలన నేను శాశ్వతానందవార్నిధి నోలలాడుదునని యువ్విళ్లూరుచుంటినో, ఆమానినీమణినిఁ గట్టెదుటఁ బెట్టుకొని నేనెంత వెరితావడుచుంటిని, యువతీశిరోమణీ! నాకష్టమున కింతటితో స్వస్తిఁ జెప్పించి నందులకు నీకీ దాసుఁడు శాశ్వత కృతజ్ఞుఁడునుమా?

సర్ద—ఎంతమాటంటిరి? ఈనిర్భాగ్యురాలి కంత భాగ్యము కూడనా? నాకట్టి దశయేయున్నచో నేనిన్ని కష్టములలోనుందునే?

వీర—సుందరీమణీ! నీకష్టోదంతమును దెలుపవలసినదని నేనిదివఱకే యడిగితిని. కాని తెలుపవైతివి!

సర్ద—తెలుపకదీఱునా? నేటికి భగవంతునకనుగ్రహముకలిగనని సంతసించుచుంటిని. ఆర్యా! మాసోదరుని విషయము మీరెఱిఁగియేయుందురు.

వీర—ఏదియో కొంతవఱకు లోకవార్తగా విని యున్నాఁడను.

సర్ద—వానిమూలముననే మావంశమున కిన్నికష్టములు వచ్చినవి. దేవా! మిగత వివరములన్నియు నెమ్మదిగా విన్నవించుకొని మెద

ను. కాన ముఖ్యవిషయముల మాత్రము మనవిఁ జేసెదను- విస్తృతము వాతలిదండ్రులు దెలియందున్నవారు. నేటికనిమిదవనాఁడు నన్నుఁ దురుష్కనివశముఁ జేయుకున్నచో వారికంతము లుత్తరింపఁబడును.

వీర—నిన్నేల తురుష్కనకు నప్పగించవలయును,

సర్ద.—కారాగృహమునుండి పలాయనంబగుటవలన.

వీర—నీకారాగృహ నివాసమునకుఁ గారణము?

సర్ద—నాయన్నగారి క్రూరప్రవర్తనమే కారణము.

వీర—నీసోదరుఁడు నీపైనంత కక్ష వహింప నీవేమి దోష మొనర్చితివి ?

సర్ద—నేనాతనికి సోదరినై జన్మించుటయే దోషము. దుస్స హవాసమువలనఁ ద్రాగుఁబోతయి, కష్టములఁ బ్రోగుచేసికొని పోవ మాపురమున కేతెంచిన రహిమత్ఖానునితోడ జూదమాడి నష్టోడిపో యి యెట్టులేని నన్నుఁ బట్టి వానివశముఁ జేయ నింత నాటక మాడించెను.

వీర—సర్దర్బా ! మన రస్యపుత్రవంశము నందింతటి ప్రజ్ఞా వంతులుగలరా ?

సర్ద—ఆర్యా ! మానూనసింహుఁడు చాలఁడా ?

వీర—ఔరా ! కాలమహాత్మ్యము! సుందరీ ! మానసింహుఁ డిప్పుడెందున్నవాఁడు?

సర్ద—నిముసముక్రింద నిచటనే యున్నవాఁడు.

వీర—ఇచ్చటి కేలవచ్చెను?

సర్ద—నన్ను వెదకుచు వచ్చెను.

వీర—నీయన్నయంత కాఠిన్యుఁడా ? అంతదుర్మార్గుఁడా? అం తవలుగాకియా ?

సర్ద—ఆర్యా! నాకేమియుఁ దెలియదుగాని వానిని గూర్చి నేనెఱింగినది. ఒకనాటి యర్ధరాత్రమునఁ దురుష్కులువచ్చుయేర్పాట్లు చేసి యొక త్రాటి సహాయమున వారినందరి నంతఃపురంబునఁ బ్రవేశ పెట్టి మమ్ములఁ బట్టుకొన యత్నించ నూవదినెగారగు రూపావతి తన పెనిమిటిని నెటులైన మంచిమార్గమునకుఁ ద్రిప్పవలయునని యెంత రో యత్నించెనుగాని యామె యత్నములన్నియు నిరర్థకములగుట చేతను, నాసంరక్షణమే యాబిడకు ప్రధానోద్దేశముగానుంచుకొనుట చేతను, నాసమయమునకుఁ దానే ద్వారమువద్దఁ బహరాయిచ్చుచుం డుటచేతను, తన ధర్మమును సంరక్షించుకొనుటకై పెనిమిటిని జంపఁ దనయంతరాత్మ సమ్మతింపనందున నామెయే యాత్మహత్యకుఁ బాల డియెను. ఆకాలమందుఁ దానుండియు నిర్దయుఁడై యావంక వీక్షింపక తిన్నఁగా లోనికిఁ బ్రవేశించి నన్నుఁ బట్టుకొని బంధించి తెచ్చుచు నాశవమును గాలితో తన్నె. కన్న తలిదండ్రులఁజెఱయందునిడె. వాని హృదయమిట్టిదని నేనింతకన్న నేమి చెప్పఁగలను! దేవా!

వీర—ఆహా! ఆవీరమాతముఖారవిందమును వీక్షించు భాగ్య మునాకు లేకపోయినదిగదా, ఓసతీమతల్లీ! రూపావతీ!

గీ. అట్టిసమయాన నేన యు ♦ న్నట్టులైన
ద్వచ్చరణమందుఁ గాఱు ర ♦ క్తమును మొగము
నందుఁ దాలిచి ధన్యుఁడ ♦నగుదుగాదె
తల్లి! నిర్భాగ్యునకు నద్ది ♦ దక్కవలదె.

ఇంతయేలనమ్మా! నీయడుగులకు మడుగులొత్తుచు, నీపెనిమిటియే గానిమ్ము. వానిని సృష్టించిన బ్రహ్మనేగానిమ్ము. శిరచ్ఛేదనమాచరిం చి అమ్మా! నీకనులయెదుట నాశరీరమునకు రక్తాభిషేకముఁ గావిం చుకొనకుందునా? నీకాజన్మదాసుఁడనై నీచరణసేవఁ జేయుచుఁ గాలముఁ

గడుపుకొననా? నీకీచావును దప్పింపకుందునా? సర్దార్బా! ఆయర్థగాత్రిమం దంతఃపురమునఁ జొరఁబడిన తురుష్కులేమైరి?

సర్ద—వారందఱును యిరువురిచేతను నిహతులైరి.

వీర—సెహబాస్. కాంతామణీ! స్థితినంతయు సవిస్తరముగా వింటినిగదా? నిన్నుఁ దురుష్కుల బాటిఁబడకుండరక్షించుటయు, నీజననీ జనకులఁ జెఱనుండి విముక్తులఁ గావించుటయు మాయన్నను. (అని చెప్పనుండ)

సర్ద—ఆపావము మనకేల?

వీర—అబ్బా! సుందరీ! అన్నగారిపై నెంతదయ?

గీ. ద్యూతమున సిగ్గులేకుండ ♦ నోడిపోయి
చెల్లెలను ప్రేమలేకుండ ♦ చెఱకుఁజేర్చి
గఱకుతుఱకకు నిన్నంటఁ ♦ గట్టఁదలఁచి
యింతలోనరించువానిపై ♦ నెంతప్రేమ.

గీ. ఆగతినిజూదగాడయి ♦ తాఁగుబోతుఁ
అగుచు రసపుత్రవంశము ♦ నందుఁబెద్ద
మచ్చఁ బెట్టినయట్టి దు ♦ ర్మార్గునికయి
నేటికో సుందరీ! నీకు ♦ యింతప్రేమ.

గీ. కన్నతలిదండ్రులనెడి ల ♦ క్ష్యంబులేక
గాఱిలోఁబెట్టి యవ్విధి ♦ గాసిలంగ
జేసిమ్లేచ్ఛుల వంచను ♦ జెలఁగుచున్న
హీనుపై! నీకు యేటికో ♦ యింతప్రేమ.

గీ. సకలసద్గుణవతి మన ♦ జాతికెల్ల
మకుటమని జెప్పుకొననగు ♦ మాన్యురాలి
నాగతిని గాలితోఁ దన్ని ♦ నట్టిఖలుని
నేటికో! చూడెదవు కాంత ♦ యింతప్రేమ.

గీ. పౌరుషము ఖ్యాతిబూదిని ♦ గలిపి రాజ
పుత్రవంశపు ధర్మముల్ ♦ మూలఁద్రోసి
యేహ్యగతిఁ జెందుచున్ జరి ♦ యించువాని
నేటికో! చూచెదవు కాంత ♦ యింత ప్రేమ.

సర్ద—ఆర్యా! వానిపైఁ బ్రేమముంచుకొనిగాదు నేనట్టులని నతి. వీరసింహులను సార్థకనామధారులగు మీరు మాకండయైయుండ వానిదుర్మార్గకృత్యంబులు మమ్ముల నేమిచేయఁగలవు? వానిజోలిమన కేలయని యట్లంటిని. దేవా! ఆతఁడింతకుమునుపే యీబాకునకు గురియైయుండవలసినదిగాని తనకుఁదానే వెనుక మగిడిపోవుటచే యింకను బ్రిదికినాఁడు,

వీర—సుందరీ! నీమాట నేల గాదనవలయు, నీవీత్రోవనే రాణీపురముఁ జేరుము. నేను నీయశ్వమును నీకొసంగెదను, నేనును నీవెను వెంటనే వచ్చినీ తలిదండ్రుల విముక్తులఁ గావింతును.

సర్ద—తాము కాలినడకను వచ్చుటయును నేనశ్వము నెక్కిపోవుట యునామహాత్మా! అటులవలదు. ఆశ్రమంబున నాయశ్వమేగలదు. దానిపై నధిష్ఠించివచ్చెదను.

వీర—అట్లయినచో సార్వభౌమున కిదియంతయు విన్నవించి నేనశ్వము నెక్కివచ్చెదను, నీవీయశ్వముపై వెడలుము. చేతిలో బాకు కడుభద్రముగా నుంచుకొనుముసుమా?

సర్ద—చిత్తము, (అని గుర్రము నెక్కి పోవుచుండ)

వీర—మదవతీ! వీరసింహునిని........

సర్ద—దేవా! నేను కృతఘ్నురాలను గాఁజాలను. (అని తల వంచుకొని నెమ్మదిగా ననుచున్నది)

వీర—ఏమో! నీదయ,

(ఒకరినొకరు చూచుకొనుచు నిష్క్రమించుచున్నారు)

—చతుర్థరంగము—

(ఒక యెడారిలో మానసింహుఁడు ప్రవేశము.)

దైవ మననుకూలుఁడైనపుడు సర్వమును దానిననుసరించియే జరుగుచుండును. ఓ అశ్వరాజకూ! ఎంతపనిఁ జేసిపోయితివి, తగినబుద్ధి జెప్పితివే. కన్నవారలఁ గాఱఁబెట్టినందులకు, కుమారుని నిర్దాక్షిణ్యుఁడవై శిక్షించినందులకు, ఆలిశవమును గాలికోఁ దన్నినందులకు, చెల్లెలినికఱకు తురకకంటఁగట్ట నింతనాటక మాడించినందులకు, త్రాగుఁబోతువైనందులకు, జారుఁడవైనందులకు, జూదరివైనందులకు గోహంతకులగు మ్లేచ్ఛులతోఁగూడి విహరించినందులకు, వంశమునకుఁ గళంకము దూర్చినందులకు, గర్వపోతువైనందులకు, నంతఃపురద్రోహివైనందులకు, దగినశాస్తిఁ గావించితివి. ఛీ! ఛీ! మానసింహా! మొన్న నిన్నాతురక గొట్టుచు సర్దార్బ పలాయనమునకు నీవేకారకుఁడవని యనరాని దుర్బాషలనాడి మఱలఁబోయి పట్టితెమ్మని గెంటినప్పుడైనను సిగ్గుఁదెచ్చుకొని నీపరాక్రమమును జూపి యాదుకొంటివని నంతకాలయమునకుఁ జేర్చి చెఱనున్నతల్లిదండ్రులను నీకుమారుని విముక్తులఁగావించి నీయపరాధములనన్నిఁటిని క్షమింపుమని వేఁడుకొనినచో నీకీయవస్థరాకుండెడిదిగదా, అట్లేలఁజేయుదువు? తలఁదీయుమని తండ్రిగారియాజ్ఞయైనపుడు దొంగయేడ్పుల నేడ్చిన దానిఫలము, హితములనెన్నిఁటినో దెలిపిన యర్థాంగలక్ష్మిని దిరస్కరించిన దానిఫలము కన్నకుమారుని బంతులలీల నాడుకొనుచుఁ జెరఁజేర్చినఫలము, నిన్న సర్దార్బకనుపింప నామెను మఱలఁ బంధింపఁజూచిన దౌర్జన్యఫలము, నీవీవిధంబునఁ బొందుమని యావిరించి నీమొగముపై మూఁడుపంక్తులవ్రాయ నీవేమిచేయుదువు? అయ్యో! నేనీబాధనుండి యింక విముక్తుఁడను కాఁగలనా, కాఁజాల, కాఁజాల, కానక్కఱయేలేదు. ఇంతటితో బుద్ధిదెచ్చుకొనినను నాకీ

గాయములుపోయినను నన్నునమ్మి యాదరించువారెవ్వరు? ఇంతజేసిన వాఁడనేమని నాతలిదండ్రులఁజూతును? తెగించి చూతమనినను వీలు గాన్పింపదే! సర్దార్బాను పట్టితీసికొని పోవుచున్న రహిమత్ఖానుఁ డూరుకొనునా, ఛీ! ఛీ! చివఱకుఁ దురుష్కనిహస్తంబునఁ బ్రాణములవదలనా, దయామయా! పరాత్పరా! నాకింక నాయువుపోయకుము. అబ్బా ఈగాయముల బాధ భరింపలేకుంటినే! ఏమిచేయుదును. ఈవిజనప్రదేశమున నాకుదిక్కెవ్వరు? చివఱకేకాకినై చావవలసివచ్చినదే. ఇదియునొకమేలే. మానసింహుని విపరీతపు బ్రతుకీలోకమున కొకగుణపాఠమగుఁగాక. ఏమానవుఁడును నావలెఁ బ్రవర్తించి దుర్మరణ మందకుండెదరుగాక. ఇదియంతయు ననూనుపకృత్యముల ఫలితము. స్వయముగాఁ జేతులారఁ గొని తెచ్చుకొనినతద్దినము. అమ్మా! సర్దార్బా! బాకు నూరకఁజూపించితివిగాని నీచేతితో నీవక్షస్థలమునఁబొడిచియున్న నెంతబాగుండెడిది, రూపావతీ! నేనునీ పెనిమిటినని తలంచి వృథాగనీప్రాణములఁదీసికొంటివిగాని యాపరమనిర్భాగ్యదామోదరునిపైని నీకంతప్రేముడి యేలగల్గినదో తెలియకున్నది. నిన్ను మాకులదేవతగఁజేసి వంశమువారెల్లరు సేవించుచుందురుగాక, ఈమానసింహుని దుర్మరణంబుతో నీయాత్మకు శాంతిగలుగుఁగాక, ఓతల్లిదండ్రులారా! ఓనా కుమారా! మీయవస్థలెట్లున్నవో తెలిసికొనఁజాలనుగదా, అమ్మా! చంద్రావతీదేవీ! నీకుమారుఁడేపుట్టలేదనుకొనుము. ఓరహిమత్ఖానుఁడా, నీకష్టముల వసూలుచేసికొని నీత్రోవను నీవుపోక నీకీదుర్బుద్ధియేలఁబుట్టినది? నిన్నెంతమాత్రమును నిందింపరాదు. కోరినరీతిఁ బందెమిడి వంశమున కంతకును మారకుఁడనైననన్ను నేనేనిందించుకొనవలయును. ఓరీ! పాపాత్ముఁడా! విశ్వనాథుఁడా! నీవు నాపాలిఁట నెక్కడనుండిదాపురించితివి? నన్నామధుసేవకేలఁ బాత్రునిఁగావించితివి. ఓ మద్యరసమా! నీలోని మహాత్మ్య మిదియా, అందుకొఱకే మహా

మహులగు కవులందఱావిధంబుగ నిన్ను దూషించియున్నారు. నీవ్రి భావమిట్లుండుట చేతనే: వావివరుసలువమ్మాయి, దానధర్మంబులు శూన్యమై, దయాదాక్షిణ్యములు పూజ్యమై, మతాచారములు మాయమై, సత్యశౌచములు నాశనమై, దేశమధోగతిలోఁ బడిపోయినది మా ప్రారబ్ధవశమునఁగాదే నీవు భారతీయులకందఱకును గులదేవతవైతివి? ఇనుపగజ్జెలతల్లిని మావశముఁజేసితివి. పరమతాచారముల మానెత్తి పైఁబెట్టితివి! తారా! నిన్నియవస్థయందేమని స్మరించుకొనను? మానాభిమానముల మంటఁగల్పుకొని పదిమందిలోఁ దైతక్కలాడుచుఁగాని డబ్బుకేనియుఁ గక్కుర్తిపడెడు లంజలు మీరు. మాపాలఁబడి మమ్ములమోహవారిలోముంచి యాగతిఁ జెలరేగుటచేతనే మాకీగతులుప్రాప్తమై చరిత్రాత్మక పురుషులమయ్యు సాంఘిక దురాచారబహిష్కార ప్రబోధిక నాటకరాజంబులందుఁ గథానాయకులమగుచున్నారము. ఓ వేశ్యకులాంగనా! నీవింకనేని యీవృత్తివిసర్జించి మీవారినందఱను వివాహితులుగఁగావింపఁ బ్రచారకురాలవయ్యెదవుగాక! ఈగాయములతోనేనింకమరణించుటయేకర్తవ్యమూ! (లేవఁబోయిపడి) ఆహా! యెంతటిదురవస్థకుఁ బాల్పడితిని? లేచుటకుఁగూడఁ గాళ్ళుస్వాధీనముతప్పినవే. అశ్వరాజమా! మానసింహునినాటకము నీపేరు మీదుగానంతరింపవలసియున్నదికాఁబోలు, పుణ్యముఁగట్టుకొంటివి. నిన్నే భగవంతుఁడు యమరూపినిగావించి నాకొఱకుఁబంపెఁగాఁబోలు. నేనునీకేవిధముగ నాకృతజ్ఞతనుదెల్పుకొనవలసియున్నదో గ్రహింపనసమర్థుఁడనైతి. నాగతి యిట్లయ్యెనని యీవార్తగూడ నీవేనా వారికందఱకును తెలియఁజేసి యాపుణ్యమునుగూడగట్టికొమ్ము. నీకివే నావందనశతంబులు. ఓజీవములారా! మీకీమానసింహునిపై నింతయభిమానమేల? వానిని విడువకున్నారేల? మీదారిమీరు చూచుకొనుఁడు, మానసింహా! నీవు బ్రతికిమాత్రము చేయఁదగినదేమున్నది? పూర్వార్జితంబయిన

రాజ్యము నభివృద్ధిఁ జేతువా ? పెద్దలగౌరవకీర్తులకు వన్నెఁ బెట్టుదువా? ధర్మసంస్థాపనముఁ గావించెదవా ? ఆగర్భశాత్రవులగు తురుష్కుల నామరూపంబులు లేకుండఁ జేయుదువా? సత్య దేవతకు స్థిరనివాస మేర్ప రచెదవా ? ఆయాశలన్నియు నీరూపముగాఁ దీరియే పోయెను. అట్టి కోరికలు మాత్రము వలదు. ఈ కార్యములు నీవలన నెరవేరవు. అబ్బా ! ఈ బాధ సహింప దుర్భరముగా నున్నదే. ఓ సమయవర్తీ-నీపాశమును-నాపైన వైచుము. ఏమనుచున్నాఁడవు? నాకుఁ దీరిక లేదు. భటులనంపెదననుచుంటివా, పోనిమ్ము. వారితోడనే వచ్చెదను. వారితో మాత్రము-త్రోవమధ్యంబున-నన్ను-ఏవిధముగాను- బాధింపవలదని-గట్టిగాఁ జెప్పుము, ఆ యేళ్లను దాటించునపుడు-ఆ పర్వతంబులమీాద కెక్కించునపుడు. ఆ కంటకావృతారణ్యసీమల నడిపించునపుడు-నన్ను శిక్షించకుండ నన్నుఁ దొందరించకుండ-నాయొనర్చిన మహాఘోరకార్యములకు నిందించకుండ శాంతభావమున-నన్నాదరించునటుల వారికుత్తర్వులఁ జేయుము, ఓ చిత్రగుప్తా! నాకు మీాప్రభువు శిక్షలు విధించుటందు-నీచేతనగు సహాయమును జేయుము. నాదోసములలోఁ గొన్నిటి మీాద నడ్డుగీతలనుంచుము. అన్నియు నీ వేకరువుఁ బెట్టిన నాకఠిన శిక్షలకు నేనాఁగఁజాలను. వట్టియర్భకుఁడను. అచటి యవస్థలలో సగభాగమిచ్చుట నేయనుభవించుచున్నాఁడను. ఓ నా స్వజనములారా! నేనిచట-నుండియే-నాతుది వందనమును దెలుపుకొనుచున్నాఁడను, (ఆయాసముతో) అయినది-నాయా-యుర్దాయము సరిపోయినది. నా కాజ్ఞయైనది. హా ! మానసింహా ! పోమ్ము. హా ! రజపూతవంశమకుటమా-రూ-పా-వ-తీ-హా-సతీ-హా-యీాశ్వరా-సె-ల-వు-(అని ప్రాణముల వదలుచున్నాఁడు.

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA127B170
పుస్తకం పేరు	సతీసర్దర్బా
తారీఖు	30/10/24
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	89
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	II, VI, VIII
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	akshaya
పేజీలు విడదీసినది	Bannu
స్కాన్ చేసినది	prathyusha
పరీక్ష చేసినది	pragathi
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good